

3. EFEKTIVNOST PRÁVNÍCH NOREM CHRÁNÍCÍCH OBĚTI DOMÁCIHO NÁSILÍ V ČR

3.1 Základní práva a svobody – rámec z něhož je třeba vycházet

Základní lidská práva a svobody¹⁹¹, mezi které patří mimo jiné i právo na ochranu tělesné integrity¹⁹² a právo na život jsou zakotveny jako obecné principy v předpisech nejvyšší právní síly, a to v ústavním zákoně č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, v aktuálním znění (dále jen „Ústava ČR“) a Listině základních práv a svobod.¹⁹³ Základní práva a svobody jsou až na výjimky přímo vynutitelná a náleží pod ochranu soudní moci. Platí, že vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal souhlas Parlament ČR a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí jejího právního řádu, přičemž v případě, že tato mezinárodní smlouva stanoví něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.¹⁹⁴

V případě základních práv a svobod se jedná o ústavně zaručená subjektivní veřejná práva, jejichž nositelem je zjednodušeně řečeno soukromá osoba. Jejich adresátem je potom vždy státní či veřejná moc a tedy není možno je přímo aplikovat na vztahy mezi subjekty soukromého práva.¹⁹⁵

Z hlediska sledované otázky efektivnosti ochrany společnosti před domácím násilím nese zásadní význam již výše zmiňované **právo na ochranu tě-**

lesné integrity¹⁹⁶. Ustanoveními čl. 5 Evropské úmluvy o lidských právech¹⁹⁷ a čl. 9 odst. 1, věty první, Mezinárodního paktu o občanských a politických právech¹⁹⁸ je potom explicitně garantováno právo na osobní bezpečnost a svobodu¹⁹⁹.

K porušení nedotknutelnosti osoby, respektive k zásahu do ní, přitom nemusí dojít jen fyzickým „dotknutím“, jakým je např. fyzické zranění, ale jakkoliv. Tento článek dále ve svém druhém odstavci zakazuje ponižující zacházení s člověkem. Takové zacházení definovala Evropská komise pro lidská práva jako „špatné zacházení, které má vzbudit u oběti pocity strachu, úzkosti a podřadnosti a které je schopné pokořit ji, ponížít a případně zlomit její fyzický nebo morální odpor“ (věc Ireland vs. The United Kingdom, 1978). Evropský soud pro lidská práva pak „ponižující zacházení“ definoval jako „zacházení, jež hrubým způsobem pokořuje jednotlivce před jinými osobami nebo ho nutí jednat proti své vůli nebo proti svému svědomí“ (věc Denmark, France, Norway, Sweden and the Netherlands vs. Greece, 1969).²⁰⁰

A contrario, povinnosti právního státu je tedy chránit každého jednotlivce ad hoc před nebezpečím. V případech konfrontace výše tvrzeného s případy domácího násilí však vyvolává rozpaky například zákonné ukotvení tzv. dispozičního práva²⁰¹, či praxe sdělování adres utajovaných azylů s poukazem a odůvodněním, že otec má právo vědět, kde se jeho nezletilé dítě se svou matkou zdržuje, i když tito opustily společnou domácnost z důvodu jeho agresivního chování a ze strachu o svůj život atd.

Čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod se zaručuje právo osoby na zachování její lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a na ochranu jména. V odstavci 2 tohoto ustanovení je uchopeno právo na ochranu před neoprávněným zásahem do soukromí a do rodinného života. V praxi potom dochází v případech domácího násilí velice často ke kolizi těchto dvou ustanovení,

¹⁹¹ Více např. Filip, J.: Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva, první vydání, Brno, Masarykova univerzita, 1997, str. 42 a násl.; Gerloch, A. - Hřebejk, J. a Zoubek, V.: Ústavní systém ČR – základy českého ústavního práva, první vydání, Praha, Prospektum, s.r.o., 2002 atd.

¹⁹² Čl. 7 Listiny základních práv a svobod proklamuje nedotknutelnost osoby a zákaz nelidského či ponižujícího zacházení

¹⁹³ Ústava ČR v čl. 3 a 112 vychází z existence Listiny základních práv a svobod a prohlašuje ji za součást ústavního pořádku, nikoli však za součást Ústavy ČR samotné. Listina základních práv a svobod byla vyhlášena usnesením předsednictva České národní rady ze dne 16. prosince 1992 o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, v aktuálním znění.

¹⁹⁴ čl. 10 Ústavy ČR

¹⁹⁵ Více např. Gerloch A., Hřebejk, J., Zoubek, V.: Ústavní systém ČR - základy českého ústavního práva, první vydání, Praha, Prospektum, s.r.o., 2002

¹⁹⁶ Čl. 7 Listiny základních práv a svobod proklamuje nedotknutelnost osoby a zákaz nelidského

či ponižujícího zacházení

¹⁹⁷ Úmluva na ochranu lidských práv a základních svobod, tzv. Evropská úmluva, 1950 (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.)

¹⁹⁸ Mezinárodní pakt o občanských a politických právech, 1966 (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.)

¹⁹⁹ Více např. Gerloch A., Hřebejk, J., Zoubek, V.: Ústavní systém ČR - základy českého ústavního práva, první vydání, Praha, Prospektum, 2002

²⁰⁰ Martínková, M., Macháčková, R.: Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2001, str. 133

²⁰¹ Srovnej ustanovení § 163 ods. 1 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, v platném znění

přičemž se domnívám, že ochrana lidské důstojnosti patří z těchto dvou chráněných hodnot mezi hodnotu primární (podrobněji viz kapitola 3.5.2).

Palčivým problémem praxe v kontextu s výše uvedeným zůstává rovněž otázka bezprostřední ochrany obětí před pokračováním násilí v soukromí, a to prostřednictvím užití policejních zajišťovacích prostředků vůči pachateli a dále možnost jeho následné dočasné separace za pomoci jiných než trestněprávních institutů. S odkazem na čl. 12 odst. 1 Listiny základních práv a svobod jsou totiž právníčkou i laickou veřejností běžně zpochybňovány zákroky policejních orgánů v obydlí, kde k násilí dochází. Opomíjeno přitom bývá ustanovení odst. 3 citovaného článku, že zásahy do obydlí jsou dovoleny tam, kde je to nezbytně nutné pro ochranu života, zdraví nebo pro ochranu práv a svobod druhých (podrobněji viz dále kapitola 3.3.1). Rovněž ochrana vlastnického práva garantovaná čl. 11 Listiny základních práv a svobod bývá v praxi povyšována nad ochranu proti zásahům tělesné integrity apod. člověka (podrobněji viz dále kapitola 3.5.2).

3.2 Efektivnost ustanovení trestního práva

K upřesnění názvu této kapitoly je třeba poznamenat, že trestní právo přímo oběť proti domácímu násilí nechrání. Zjednodušeně řečeno – trestní právo hmotně sankcionuje jednání násilníka, které nese znaky trestného činu, a trestní právo procesní potom upravuje pravidla trestního řízení s ním vedlejšího.

3.2.1 Trestní právo hmotné

Jako východisko dalších úvah na téma efektivnosti ustanovení trestního zákona vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím je třeba uvědomit si zejména ten fakt, že k domácímu násilí dochází mezi osobami, které jsou spojeny intimním vztahem. Jedná se tedy o jev, který je přítomný v těch nejužších komunitách lidského soužití, jakými jsou rodiny a jim podobné modely soužití osob.²⁰²

²⁰² Uvádí se přitom, že pravděpodobnost být napaden v bezpečí rodiny a domova je třikrát větší než pravděpodobnost být napadení na ulici - srovnej Novotný, O. - Zapletal, J. a kol.: Kriminologie, první vydání, Praha, Eurolex Bohemia, 2001, str. 274

VYMEZENÍ POJMU NÁSILÍ V ČESKÉM TRESTNÍM PRÁVU

Legislativní vymezení pojmu „domácí násilí“, jak již bylo uvedeno výše, v českém trestním právu neexistuje. Ani pojem „násilí“ dosud není v trestních zákonech definován, i když se s ním v rámci trestního práva běžně operuje.

Násilím obecně rozumíme „zlé nakládání, tělesné útoky, pohrůžky obdobným násilím nebo jednáním, které působí újmu na fyzickém, sexuálním nebo psychickém zdraví.“²⁰³ Jde o agresi jedné osoby proti osobě druhé (nebo jejich většímu počtu), jejímž cílem je ublížit, poškodit, poranit nebo zabít.

Ustanovení § 89 odst. 6 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, v aktuálním znění (dále též jen „trestní zákon“) však uvádí, že „trestný čin je spáchán násilím i tehdy, je-li spáchán na osobě, kterou pachatel uvedl do stavu bezbrannosti lsti“.²⁰⁴

Ve zvláštní části trestního zákona je pojem násilí navázán vždy ve vztahu ke skutkové podstatě konkrétního trestného činu. Např. u trestných činů proti výkonu pravomoci státního orgánu a veřejného činitele (ustanovení § 153 a § 155 trestního zákona) se „násilím rozumí použití fyzické síly k působení na vůli člověka s cílem překonat kladený odpor nebo očekávaný odpor a nebo mu zamezit. Násilím může směřovat proti člověku, a to jak proti člověku jehož odpor má být překonán, nebo jehož odporu chce pachatel zamezit, tak proti jiné osobě nebo proti věci...“²⁰⁵ ²⁰⁶ U trestného činu násilí proti skupině obyvatel a proti jednotlivci (ustanovení § 196 a další trestního zákona) bývá násilí vysvětlováno jako „fyzický útok na tělesnou bezpečnost osoby nebo na věc. Násilím proti osobě se rozumí fyzický útok, použití fyzické síly proti člověku, které však nemusí mít za následek ublížení na zdraví. Půjde zpravidla o útok

²⁰³ Voňková, J. - Huňková, M. a Čacká-Pavliková, I.: Domácí násilí v České republice v roce 2002 z pohledu práva - studie, Praha, proFem o.p.s. - projekt AdvoCats for Women, 2002, str. 7 In: www.proFem.cz

²⁰⁴ Podrobněji k tomuto ustanovení Martínková, M., Macháčková, R.: Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, Praha, 2001, str. 132

²⁰⁵ Šámal, P. - Půry, F. - Rízman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. přepracované vydání, Praha, C.H. Beck, 2001, str. 596

²⁰⁶ Autoři J. Jelínek a Z. Sovák přináší vymezení pojmu násilí v komentáři ke skutkové podstatě trestného činu útoku na státní orgán - ustanovení § 153 trestního zákona, jako „fyzický útok na tělesnou integritu osoby nebo na věc“ In: Jelínek, J. a Sovák, Z.: Trestní zákon a trestní řád, 3. vydání, Praha, Linde Praha u.s. - Právnícké a ekonomické nakladatelství B. Hořínkové aj. Tuláčka, 1997

proti fyzické integritě člověka...²⁰⁷ U trestného činu loupeže je násilí esenciální složkou skutkové podstaty. Zajímavé je tvrzení spojené s komentováním tohoto trestného činu, že „není podmínkou, aby napadený kladl odpor např. když si je vědom fyzické převahy útočníka nebo útočnicků a z obavy před dalším násilím odpor raději vůbec neprojevuje a plně se podrobuje vůli pachatele.“²⁰⁸ K trestnému činu porušování domovní svobody (ustanovení § 238 trestního zákona) bývá konstatováno, že „Násilí může směřovat jak proti osobě, tak i proti věci (např. vypáčení dveří, rozbití okna). Za násilí lze považovat svémocné vyklizení bytového zařízení, spálené věci v domě nebo bytě se nacházející.“²⁰⁹

Teorie rozlišuje násilí **absolutní**, kdy složka vůle u oběti zcela chybí, vylučuje vlastní jednání oběti, a násilí **kompulzivní**. Pro situace v rámci domácího násilí přitom přichází v úvahu spíše užití násilí kompulzivního, které nemá za cíl vyřadit vůli oběti, ale působí na psychiku oběti s cílem přinutit ji, aby se podrobila určitému nátlaku. Oběť domácího násilí však může tomuto nátlaku odolávat jen s velkými obtížemi, neboť je prováděným násilím velmi silně ovlivňována (např. ve formě bití, nebo tím, že jsou bity její děti, zabíjen její pes apod.), při současném vědomí toho, že nátlak bude pokračovat až do doby, pokud se nepodvolí.²¹⁰

Domníváme se, že v situacích domácího násilí je pojem násilí nutno vykládat širěji, než umožňuje současné znění skutkových podstat např. ublížení na zdraví nebo týrání osoby žijící ve společném obydlí. V případě domácího násilí se totiž nejedná výhradně o fyzické násilí a psychické týrání (urážky, nadávky, sekýrování, falešné obviňování, výhrůžky, zesměšňování před dětmi), ale i o sexuální zneužívání a sexuální násilí a dále o jednání, které lze velmi zjednodušeně nazvat porušování sféry svobody jednotlivce (zákaz návštěv, zákaz kontaktu s rodinou a další omezování tohoto druhu, porušování domovní svobody atd.).

²⁰⁷ Tamtéž str. 775

²⁰⁸ Tamtéž str. 896

²⁰⁹ Tamtéž str. 919

²¹⁰ Více např. Voňková, J. - Huňková, M. a Čacká-Pavliková, I.: Domácí násilí v České republice v roce 2002 z pohledu práva - studie, Praha, proFem o.p.s. - projekt AdvoCats for Women, 2002, str. 7 In: www.profem.cz, Keiser, G.: Kriminologie, první vydání, Praha, C. H. Beck, 2001 atd.

EFEKTIVNOST USTANOVENÍ TRESTNÍHO PRÁVA HMO TNÉHO

V trestním zákoně neexistuje skutková podstata s názvem „domácí násilí“, i když si neodborná veřejnost, jak jsme se přesvědčili v praxi, často myslí opak.

Trestní právo poskytuje ochranu proti útokům proti životu, zdraví a majetku bez rozlišení, zda existoval či existuje příbuzenský či obdobný poměr mezi pachatelem a jeho obětí, či nikoliv. Naplní-li tedy jednání domácího násilníka znaky některého z trestných činů uváděných v trestním zákoně, mělo by být jako trestný čin i hodnoceno. Nutno však podotknout, že u převážně většiny trestných činů využitelných k ochraně společnosti před domácím násilím (vyjma trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě podle ustanovení § 215a trestního zákona) je v praxi nebezpečnost takového činu pro společnost, jakožto materiální znak jednotlivých trestných činů, jsou-li spáchány v rámci domácího násilí, nezřídka fakticky snižována právě skutečností, že oběť je k pachateli v poměru rodinném či obdobném, což efektivnost takových ustanovení trestního zákona vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím ovlivňuje zásadním způsobem.

Jako demonstrativní příklad může sloužit usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 7. 2. 2001, sp.zn. 5 Tz 20/2001. V odůvodnění tohoto rozhodnutí Nejvyšší soud ČR věc fyzického útoku manžela na manželku (škrčení, kopání do zad) ohledně stupně společenské nebezpečnosti shrnul tak, že „není vysoký, a to zvláště s přihlédnutím k okolnostem, za kterých byl trestný čin spáchán – tedy v okamžiku, kdy žádal poškozenou – svoji manželku, aby se snažila nalézt společně řešení jejich manželské krize“.²¹¹

V rámci násilných vztahů jsou páčány zejména trestné činy vzbuzení důvodné obavy podle ustanovení § 197a, ublížení na zdraví podle ustanovení § 221, týrání svěřené osoby podle § 215, vraždy podle ustanovení § 219, omezování osobní svobody podle § 231, vydírání podle ustanovení § 235, porušování domovní svobody podle ustanovení § 238, neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo nebytovému prostoru podle § 249a a znásilnění podle § 241 trestního zákona.²¹²

²¹¹ In: Voňková, J. a Huňková, M.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, první vydání, Praha, proFem, 2004, str. 98

²¹² Více např. Martinková, M. a Macháčková, R.: Vybrané kriminologické a právní aspekty domácího násilí, první vydání, Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2001; Kuchta, J.: Trestní právo hmotné – zvláštní část, druhé přepracované vydání, Masarykova univerzita, Brno, 1996; Huňková, M.: Několik drobných postřehů k problematice domácího násilí z pohledu českého práva, Právo a rodina, 2000, číslo 10, str. 1 a násl.; Voňková, J. - Huňková,

Především je však třeba zmínit do trestního zákona za poměrně značného mediálního zájmu nedávno vložené ustanovení § 215a, které s účinností od 1. června 2004 zavedlo novou skutkovou podstatu „týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě“.²¹³ Centrum pozornosti tohoto způsobu právní úpravy bylo zaměřeno jejím tvůrcem na specifické podmínky, při nichž dochází k domácímu násilí²¹⁴ a dále na prostředí, kde se tak děje.²¹⁵ Podle rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. června 1983, sp. zn. 5 Tz 14/83, publikovaném pod č. 20/84/I. ve SbRt., je za týrání považováno zlé nakládání vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které poškozená osoba pociťuje jako těžké příkoří (může jít o bití, pálení či jiné tělesné poškozování, ale i psychické a sexuální násilí, vydírání nebo zneužívání, vyhrožování, nucení k ponižujícím úsluhám, k žebrotě nebo činnostem, které týranou osobu neúměrně fyzicky nebo psychicky zatěžují apod.). Trvalost pachatelova jednání je přitom nutno posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání, takže nemusí jít nutně o jednání soustavné nebo delší dobu trvající. Týrané osobě nemusí vzniknout konkrétní škody na zdraví, ale předpokládá se, že jednání agresora týraná osoba pro jeho krutost, bezohlednost či bolestivost pociťovala jako těžké příkoří.

Může jít o zlé nakládání působením fyzických útrap, ale i o zlé nakládání v oblasti psychické.²¹⁶

Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby jsou stejné jako v ustanovení § 215 trestního zákona o týrání svěřené osoby tzn. spáchání trestného činu zvláště surovým způsobem nebo na více osobách či pokračování v páčání po delší dobu.

Při souběhu trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě podle § 215a trestního zákona s trestným činem ublížení na zdraví

podle § 221 odst. 1 trestního zákona je možná konzumpce.²¹⁷ Pokud však týrání povede až ke způsobení těžké újmy na zdraví nebo ke smrti týrané osoby, půjde o souběh trestného činu ve společně obývaném bytě nebo domě podle § 215a trestního zákona a trestného činu ublížení na zdraví podle § 221 odst. 1, odst. 2 písm. c), příp. odst. 3 trestního zákona, popř. § 222 nebo § 224 trestního zákona, anebo trestného činu vraždy podle § 219 trestního zákona. Přitom je třeba uvědomit si, že při způsobení závažnější poruchy zdraví by kvalifikace jednání bez použití souběhu trestných činů nevystihovala plně povahu činu.²¹⁸

Domácí násilí může mít podle našeho názoru v některých případech rovněž povahu **obecně přítěžující okolnosti** podle ustanovení § 34 písm. b) trestního zákona. Podle tohoto ustanovení totiž soud při výměře trestu přihlédne jako k přítěžující okolnosti k tomu, že pachatel spáchal trestný čin využívaje něčí bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti. Podmínkou aplikace uvedeného ustanovení je zneužití uvedeného stavu oběti. Závislost může vyplývat zejména ze vztahů rodinných, citových, ze vztahu žáka k učiteli apod. Podřízenost odráží zejména vztahy pracovní a funkční.²¹⁹ S aplikací tohoto ustanovení na řešení případů spadajících pod společný jmenovatel domácího násilí jsme se však v praxi zatím nesetkaly. Obecnou přítěžující okolnost podle ustanovení § 34 písm. d) trestního zákona v kontextu s případy domácího násilí potom naplňuje podmínka, že pachatel spáchal trestný čin ke škodě osoby těhotné, vážně nemocné, vysokého věku nebo nemožoucí.²²⁰

U mnoha z trestných činů, které jsou typicky páčány v rámci domácího násilí, lze za splnění všech předpokládaných podmínek uložit trest alternativní s relevantními omezeními a povinnostmi, ale i dohledem probačního pracovníka (ustanovení § 26a a následující trestního zákona). V rámci tzv. probačního programu by potom mohlo být uloženo násilníkovi absolvovat

M. - Vavroňová, M. a Prokopová, Z.: Násilí v rodině a domácnosti z pohledu práva (domácí násilí), Texty jsou určeny pro účastnice a účastníky školení o možnostech prevence a sociálně-právní pomoci dospělým obětem a dětem, první vydání, Praha 2002; Fenyk, J.: Některé úvahy o postizitelnosti domácího násilí, Právní rozhledy, 2002, číslo 12; Baxa, J. a Král, V.: Domácí násilí a právní možnosti jeho řešení, 2002 In.: <http://ipravnik.cz/revue/revue/clanky/domacinasili021015.html>

²¹³ Zákon č. 91/2004 Sb. ze dne 29. ledna 2004, kterým se mění zákon č. 140/1961Sb., trestní zákon

²¹⁴ vymezení „osoby blízké“ obsahuje ustanovení § 89 odst. 8 trestního zákona

²¹⁵ Více informací např. na www.psp.cz/cknih/2002ps/stenprot/018schuz/s01805.htm

²¹⁶ Srovnej rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR ze dne 3. června 1983, sp. zn. 5 Tz 14/83, publikovaném pod č. 20/84/I

²¹⁷ Srovnej rozhodnutí Krajského soudu v Brně ze dne 27. června 1962, sp. zn. 2 To 199/1962, publikované pod č. 18/63

²¹⁸ Srovnej stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 18. 11. 1983, sp. zn. Tpjf 163/82, publikované pod č. 11/84

²¹⁹ Více např. Šámal, P. - Půry, F. - Rizman, S.: Trestní zákon. Komentář, 4. přepracované vydání, Praha, C.H. Beck, 2001, str. 248 a 254

²²⁰ Toto ustanovení bylo vloženo do trestního zákona nově zákonem č. 91/2004 Sb. ze dne 29. ledna 2004, kterým se mění zákon č. 140/1961Sb., trestní zákon s účinností od 1. června 2004

i příslušný sociální trénink.²²¹ Ani tato teoretická možnost daná zákonem však zatím své realizace v praxi nedosáhla.

Ze zahraničních zkušeností²²² navíc vyplynulo, že úspěchy takových programů pro pachatele jsou spíše nepatrné. Nejzřetelnější poznatky v této oblasti náleží USA, kde byly dokonce ve většině federálních státech vypracovány standardy pro provádění sociálních tréninků pro pachatele domácího násilí. Následné evaluační průzkumy, však odhalily, že jen velmi málo pachatelů je ochotno se takového programu zúčastnit dobrovolně, frekvence přerušení takového programu z jejich strany je potom velmi vysoká (většinou se jedná o pouhou 1/3 agresorů, kteří vydrží absolvovat program až do konce) a rovněž tak konečné výsledky předmětné terapie jsou velmi sporné (hovoří se, že pouhá 1/3 z těch, co dokončí program, přestane páchat domácí násilí).²²³

Podle našeho názoru ztělesňoval dosud základní problém vedoucí k neefektivnosti ustanovení trestního zákona z hlediska cíle ochrany společnosti před domácím násilím fakt, že trestním právem byl vždy zkoumán jeden izolovaný útok a na domácí násilí tak nebylo pohlíženo jako na neustále se vyvíjející a gradující proces. Domácí násilí navíc bylo pokládáno za soukromý problém nacházející se ve sféře, kam nepřislouší státu zasahovat. Změnu této situace má docílit zejména do trestního zákona nově implementovaná výše popsaná skutková podstata trestného činu týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě podle § 215a trestního zákona. V tomto kontextu se však domníváme, že ustanovení § 215a trestního zákona k docílení účinné ochrany obětí domácího násilí samo o sobě nepostačuje. Podle našeho názoru je třeba k tomu, aby toto ustanovení v budoucnu mohlo plnit svoji funkci a nestalo se pouhou zákonnou proklamací, jeho doplnění o soubor ustanovení v rámci práva občanského, policejního apod. tak, aby všechna společně vy-

²²¹ K resocializačním programům pro pachatele více např. Pence, E.: Educational Groups for Men who Batter. The Duluth Model, 1 -st edition, New York, 1993; Akreditované terapeutické programy pro pachatele (BKB) In: Domácí násilí – přístup k řešení problému ve vybraných evropských zemích, Studie Bílého kruhu bezpečí, první vydání, Praha, Bílý kruh bezpečí, o.s., 2002, str. 88-99; s konkrétními dotazy ohledně tohoto druhu sociálního tréninku je možno obrátit se na Männer gegen Männer - Gewalt, Mühlendamm 66, 22087 Hamburg, tel.: (040) 220 12 77, e-mail: MgM88Hmb@aol.com

²²² Srovnej např. Scherman, L. - Berg, R. A.: The Specific Deterrent Effects of Arrest for Domestic Assault In: American Sociological Review, 1984, č.2, str. 49 a násl.

²²³ Více např. Hamby, S.: Partner Violence: Prevention and Intervention In: Jasinski, J. a Williams, L.: Partner Violence. A Comprehensive Review of 20 Years of Research, 1 -st edition, London/ New Dehli, Thousand Oaks, 1998

tvářela systém komplexní koexistenční ochrany (viz. podrobněji kapitola 6).²²⁴ Zejména je třeba vyřešit otázku možnosti účinné separace agresora od oběti.

3.2.2 Trestní proces

Domníváme se, že v současné době má platný český trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, v aktuálním znění (dále jen „trestní řád“) jen minimální a z hlediska sledované efektivity jen velmi omezené prostředky k tomu, aby oběť domácího násilí alespoň v těch nejpálčivějších případech vzdálil z dosahu násilníka. Přitom proces dokazování případů domácího násilí a objasnění skutkového stavu je úkol v praxi nesmírně náročný a zdlouhavý. Velmi často totiž proti sobě stojí pouze výpověď zastrašené oběti, která se obává dalších útoků, proti sebevědomému zapírání agresora.

Jak už bylo uvedeno výše, vlivem nedostatečné informovanosti o předmětné problematice mají složky činné v trestním řízení tendence domácí násilí často bagatelizovat a shrnout pod nálepku řešení běžných domácích neshod byť formou tzv. „italské domácnosti.“ U obětí domácího násilí tak postupem orgánů činných v trestním řízení a dále reakcemi okolí proto velice často dochází k sekundární viktimizaci (podrobněji viz dále subkapitola „Reakce obětí na trestné činy“ a kapitola 2.2.4).

Oproti zahraničí u nás dosud neexistuje ani na policii, soudu, či na státním zastupitelství **speciální oddělení** zabývající se pouze případy domácího násilí.²²⁵

Trestní oznámení může podle českého práva podat kdokoli (ustanovení § 158 trestního řádu). Jak už bylo uvedeno výše, podle ustanovení § 163 trestního řádu však musí dát poškozený u mnoha trestných činů přicházejících v úvahu v rámci domácího násilí (výjimkou je výše popsaný trestný čin týrání osoby žijící ve společně obývaném bytě nebo domě podle § 215a

²²⁴ Není bez zajímavosti, že na otázku položenou obětem domácího násilí, co si nejvíce přejí a jak by si představovaly pomoc v jejich situaci, se vám dostane povětšinou odpověď, která odráží přání ukončit sled násilných událostí a nastolení klidného a pokojného života. Oběti domácího násilí oproti očekávání většiny českých legislativců nevolají po přísném potrestání pachatele, ale v prvé řadě po ochranné ruce, kterou jim podá někdo zvenčí, a následně po ozdravení svého života.

²²⁵ O výjimku v tomto směru se snaží pilotní projekt „interdisciplinárního přístupu k řešení případů domácího násilí“ v Ostravě - více informací na www.domacinasil.cz

restního zákona) souhlas s trestním stíháním pachatele.²²⁶ Odepření tohoto souhlasu již nikdy nelze vzít zpět. Za situace, kdy oběť sdílí s násilníkem společný byt, eventuelně mají společné děti, majetek, či je na něm přímo ekonomicky závislá, je pro násilníka velmi jednoduché přimět ji k rozhodnutí, aby souhlas s jeho trestním stíháním neudělila. K pochopení problematičnosti citovaného ustanovení z hlediska zkoumané efektivity si totiž musíme uvědomit především tu skutečnost, že většina domácích násilníků je pro jednání naplňující skutkovou podstatu některých shora uvedených trestných činů stíhána na svobodě.

Přihlédnout v tomto kontextu musíme navíc k současné právní nemožnosti vykázat násilníka z bytu, který sdílí společně s obětí, a dále i délce, po kterou trvají soudní řízení v ČR. Velké naděje, které byly vkládány do novely tohoto ustanovení zákonem č. 265/2001 Sb. (s účinností od 1. 1. 2002) ve prospěch obětí domácího násilí tak, že souhlasu předmětné kategorie poškozených není třeba v případě, kdy je z okolností zřejmé, že tento souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhrůzkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností, v praxi bohužel očekávání zatím příliš nenaplnily. Ukázalo se totiž, že prokázat okolnosti tísně na straně takového poškozeného je stejně náročné, jako dokázat domácí násilí obecně.

Ustanovení § 163 trestního řádu tak činí ve svém důsledku domácího násilníka za své činy prakticky trestně neodpovědného a pachatele trestných činů v tomto ustanovení taxativně uvedených rozděluje na dvě kategorie – na ty, kteří nemusí za svůj čin nést odpovědnost (v případě, že spáchaly trestný čin na osobě, která má proti nim právo odepřít výpověď a tu přesvědčí, aby souhlas s jejich trestním stíháním nedala) a na ty, kteří jsou odpovědní ex lege bez dalšího (v případě, že spáchaly takový čin na osobě, která proti nim nemá právo odepřít výpověď). Pokud oběť domácího násilí souhlas s trestním stí-

háním agresora neudělí, trestní stíhání není zahájeno a nikdo již dále projevy násilí v tomto konkrétním intimním vztahu nesleduje. Zpravidla nikdo neevizuje ani to, jestli jsou v takové rodině postižené domácím násilím přítomny malé děti.²²⁷

Díkcí ustanovení § 163 trestního řádu vytvořila v oblasti trestního práva procesního výjimku z jinak všeobecně platné zásadě oficiality (povinnost orgánů činných v trestním řízení stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozvěděly). Toto prolomení zásady oficiality v trestním řízení přitom přinesla až novela trestního řádu v roce 1990.²²⁸ Zakotvení tzv. dispozičního práva (tedy souhlas poškozeného s trestním stíháním pachatele, je-li zjednodušeně řečeno ve vztahu k poškozenému osobou blízkou²²⁹) v trestním řádu bylo zdůvodňováno zejména s poukazem na cíl ochrany oběti, která by postihem pachatele, např. partnera, mohla utrpět újmu emocionální, ekonomickou, sociální nebo společenskou. Pro domácí násilníky však takový způsob právní úpravy ztělesňuje takřka ideální možnost, jak mohou získat beztrestnost za své činy.²³⁰ Efektivnost ustanovení trestního zákona z hlediska cíle ochrany společnosti před domácím násilím je tak tímto ustanovením značně podlomena.

Na oběť domácího násilí je také rovněž velmi často vyvíjen nátlak, a to buď ze strany násilného partnera nebo i ze strany policie, aby proti agresorovi odmítla vypovídat. Ustanovení § 100 odst. 2 trestního řádu koresponduje s čl. 37 odst. 1 Ústavy ČR, které říká, že každý má právo odepřít svoji výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. K problematičnosti dopadu tohoto ustanovení vzhledem ke zkoumané otázce efektivnosti právních ustanovení z hlediska cíle ochrany společnosti před domácím násilím lze odkázat na výše uvedené k ustanovení § 163 trestního řádu.

²²⁷ Výjimkou v tomto směru je pilotní projekt „interdisciplinárního přístupu k řešení případů domácího násilí“ v Ostravě - více informací na www.domacinasili.cz

²²⁸ Jedná se o novelu provedenou zákonem č. 178/1990 Sb. s účinností od 1. 7. 1990.

²²⁹ Příbuzný v pokolení přímém, sourozenec, osvojitel, osvojenec, manžel a druh nebo jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jejichž újmu by právům pocítoval jako újmu vlastní

²³⁰ V praxi jsme se v tomto kontextu setkali například s případem agresora, který s cílem sjednat si poslušnost svoji družku cíleně přiskřocoval a posléze ji „zastlal“ do postele, kde ji nechal ležet bez povšimnutí a odjel. Teprve po uplynutí sedmi dnů se do domu své družky vrátil. Když ji uviděl ležet bez známek pohybu stále na stejném místě, jen s mírně odhrnutými pokrývkami v oblasti obličejové části, běžel se svěřit sousedce s obavou, že netuší, jestli jeho družka ještě žije. Sousedka ihned zavolala záchrannou službu. Tato oběť domácího násilí posléze vypověděla že, když se probírala z bezvědomí, měla síly pouze na to, aby si vytvořila v pokrývkách dostatečný prostor k dýchání, nedokázala již však z postele vstát, či kohookolí zavolat na pomoc. Tato žena téměř zemřela na dehydrataci organismu. Orgány činné v trestním řízení klasifikovaly výše popsané jednání agresora jako úmyslné ublížení na zdraví s nedbalostním následkem těžké újmy na zdraví podle ustanovení § 221 odst. 2 písm. c/ trestního zákona, přičemž poškozená nedala v souladu s ustanovením § 163a zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, ve znění rozhodněm

²²⁶ Různé formy ingerence poškozených směrem k osobám blízkým zná řada zahraničních úprav, např.: Německý trestní zákoník (Zákon z 15.5.1871 RGBI. S. 127 ve znění pozdějších předpisů) obsahuje řadu trestných činů, u nichž je trestní stíhání možné na základě trestního návrhu, zmocnění nebo žádosti poškozené (§ 77 - 77e dStGB), někdy paralelně s možností veřejné žaloby. Procesní postup upravují zejména instituty soukromé žaloby (§ 374-394 dStPO) a vedlejší žaloby (§ 385-402 dStPO). Také rakouský trestní zákoník (zákon z 23.1.1974, BGBl 1974/60 ve znění pozdějších předpisů) zná institut trestního návrhu a zmocnění poškozené, převážně však jen u trestných činů proti cti (§ 117 öStGB). Rakouský trestní řád (BGBl 1975/631 ve znění pozdějších předpisů) upravuje soukromou žalobu (§46 a násl. öStPO). Polský trestní zákoník (zákon ze dne 6.6.1997, Dz.U.Nr 88, poz.553 ve znění pozdějších předpisů) připouští stíhání některých trestných činů jen na návrh poškozeného (např. čl. 197, 198, 199, viz čl. 205) nebo jen soukromou žalobou (např. čl. 212). Polský trestní řád (zákon ze dne 6.6.1997, Dz.U.Nr. 89, poz.555 ve znění pozdějších předpisů) zná institut vedlejšího žalobce (čl.53 a násl.) a soukromého žalobce (čl. 59 a násl.), kterými může být poškozená.

Člověku, který se stal obětí některého z trestných činů spadajících pod kategorii domácího násilí, svědčí v trestním řízení postavení **poškozeného** (ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková, morální nebo jiná újma)²³¹. Poškozený má tato práva: činit návrhy na doplnění dokazování, nahlížet do spisů, zúčastnit se hlavního líčení a veřejného zasedání konaného o odvolání a před skončením řízení se k věci vyjádřit. Poškozený má též nárok na náhradu škody (musí ho však uplatnit a škodu prokázat).

Poškozený má rovněž právo žádat státního zástupce v souladu s ustanovením § 157a trestního řádu kdykoliv o **přezkoumání průtahů v řízení**. Žádost musí být vyřízena neprodleně a žadatel musí být o jejím vyřízení vyrozuměn.

S účinností od 1. července 2004 byla do našeho trestního řádu zákonem č. 283/2004 Sb.²³² nově implementována **povinnost orgánů činných v trestním řízení poučit poškozené či svědky**, kterým hrozí nebezpečí v souvislosti s náhlým ocitnutím se obviněného nebo odsouzeného na svobodě, o možnosti žádat **informace o tom, že obviněný byl z vazby propuštěn nebo z ní uprchl, či že odsouzený byl propuštěn či uprchl z výkonu trestu** (ustanovení § 44a trestního řádu). Až do doby účinnosti tohoto zákona však byly v praxi naprosto běžné případy, kdy oběť domácího násilí byla nucena ihned poté, co se agresor po neavizovaném propuštění např. z vazební věznice zjevil ve dveřích posílen v myšlenkách na pomstu, opustit i s dětmi společný byt.²³³ Zákonem č. 283/2004 Sb. byla poškozenému dále nově vložena do rukou i možnost podat **stížnost proti rozhodnutí o podmíněném odložení podání návrhu na potrestání** (ustanovení § 179g odst. 4 trestního řádu) a proti roz-

k 1. 1. 1999 souhlas s trestním stíháním agresora, a po svém návratu z nemocnice s násilníkem i nadále pokračovala ve sdílení společné domácnosti.

²³¹ ustanovení § 43 a násl. trestního řádu

²³² Zákon č. 283/2004 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, s účinností od 1. 7. 2004

²³³ V praxi jsme se setkali například s případem ženy, která utíkala jen v domácím oblečení a obuvi i s dětmi přes balkon do sousedního bytu, neboť se agresor, který byl stíhaný pro ublížení na zdraví způsobené sekerou a znásilnění, a který byl propuštěn z vazební věznice, aniž by o tom jeho oběť kdokoli zpravil, najednou zjevil ve dveřích se sekerou v ruce a křičel, že ji za to, co mu provedla, rozseká.

²³⁴ Srovnej 759. Spolkový zákon: Spolkový zákon o ochraně před násilím v rodině GeSchG, č. GP XX RV 252 AB 407 S.47.BR*5300 AB 5311 S 619, ze dne 30. prosince 1996

²³⁵ Azylové domy pracují proto v podmínkách nastavených v ČR pro jejich práci pouze na bázi jakéhosi pseudo-utajení. Podle našich informací inzerují službu pobytu na utajené adrese pouze 4 azylové domy v ČR (jejich

hodnutí o tom, že se podezřelý během zkušební doby osvědčil (ustanovení § 179h odst. 4 trestního řádu), tato stížnost má odkladný účinek. Poslední z novinek posilujících postavení poškozeného z hlediska sledované efektivnosti zavedená zákonem č. 283/2004 Sb. představuje možnost podle povahy věci a okolností případu rozhodnout na návrh poškozeného o tom, že se odsouzenému ukládá povinnost uhradit poškozenému zcela nebo zčásti náklady související s účastí poškozeného v trestním řízení, a to i v případě, že poškozenému nebyl přiznán nárok na náhradu škody ani zčásti (ustanovení § 152a odst. 2 trestního řádu).

Poškozený se může dát zastupovat v trestním řízení **zmocněncem**. V praxi je však naprosto běžné, že advokáti oběti domácího násilí, žádající o své zastoupení, opakovaně odmítají zejména pro značný nepoměr námahy, kterou by museli do této kauzy investovat, k výsledku, který by dosáhli, neboť pachatelé těchto trestných činů jsou většinou v intencích trestního práva nepostizitelní. Svoji nemalou roli sehrává také ekonomická nedostatečnost na straně oběti domácího násilí. Většina zmocněnců obětí domácího násilí se proto rekrutuje z řad pracovníků specializovaných nevládních organizací. Výhodou tohoto zastoupení je jejich obeznámenost s problematikou domácího násilí (reakcemi oběti), většinou zde tedy nehrozí, že by takový zmocněnec svým neodborným přístupem sekundárně viktimizoval poškozeného.

Z hlediska otázky efektivnosti právních ustanovení posuzované vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím pokládáme za důležité zmínit i fakt, že v našem trestním řádu dosud nebyla ukotvena povinnost policistů (jako je tomu např. v Rakousku)²³⁴ při podezření na případ domácího násilí, a to v intenzitě přestupku či trestného činu, informovat oběť o možnosti kontaktovat neziskové organizace, které si zvolily za cíl právě pomoc obětem těchto trestných činů. Stejně tak u nás chybí právní zakotvení možnosti oběti domácího násilí uchýlit se do azylového domu, je-li ohroženo zdraví, život poškozené nebo jejich děti. O násilí v domácnostech, kde se nacházejí nezletilé děti, nebývají většinou informovány ani orgány sociálně-právní ochrany dítěte. Žádný zákon u nás dosud neřeší ani otázku tolik potřebných azylových domů se skrytou adresou.²³⁵

celková kapacita je cca 55 lůžek). V Praze provozuje azylový dům s kapacitou 12 míst (ženy a děti) se skrytou adresou ROSA - informační a poradenské centrum pro oběti domácího násilí, se sídlem v Podolské 25, 147 00 Praha 4, tel.: 241432466, e-mail: rosa@telecom.cz. Na utajený azylový dům pro klientky z Brna a okolí najdete informace na zbn02@hotmail.com nebo na tel.: 776718459. Adresy azylových domů pro matky s dětmi, které se nacházejí v některých větších městech ČR, nejsou utajeny a celkově by se dalo říci, že specifickým potřebám obětí domácího násilí nevyhovují, jsou totiž orientovány především na pomoc lidem ocitnuvším se v přechodně tíživé finanční situaci.

3.2.3 Reakce obětí vztahových deliktů

Při úvaze na téma efektivnosti trestněprávních ustanovení z hlediska cíle ochrany společnosti před domácím násilím je třeba vždy vzít v potaz specifické reakce obětí vztahových trestných činů.

Reakce obětí tzv. vztahových deliktů jsou totiž zcela odlišné od reakcí obětí jiných trestných činů, např. obětí trestných činů souvisejících s dopravním provozem, ekologických trestných činů, krádeží jízdních kol apod.

U vztahových deliktů sahají pocity oběti vůči činu a pachateli od bagatelizace, překvapení, rezignace až k pomstě a vzteku. Časté jsou, a to zejména u obětí domácího násilí, rovněž pocity ambivalentní. Logickým důsledkem těchto pocitů je jak otálení s oznámením trestného činu tak váhavost oběti stran otázky vyhledání lékařské pomoci. V této souvislosti dochází i k zanedbávání zajištění důkazů a opatření svědků.

Reakce oběti na zločin je závislá na druhu deliktu a pohlaví. Ženy s podáním trestního oznámení více váhají. Avšak čím citelněji oběť pociťuje zásah do právní sféry, tím vyhraněnější je přání, aby byl pachatel potrestán a aby mu bylo v protiprávním jednání zabráněno. Sankce, kterým je pachatel vystaven ze strany společnosti, respektive jejích institucí, ovlivňují i chování oběti. Rozdílná citlivost vůči páchaní určitých deliktů determinuje do značné míry ochotu oběti podat trestní oznámení.²³⁶

Mezi nejčastější důvody neoznámení trestného činu patří předpokládaná neúspěšnost oznámení, hodnocení věci jako osobní záležitosti, krytí pachatele, velká časová ztráta a potíže s policií, nepatrná majetková škoda. Ochota

podávat trestní oznámení klesá u opakovaně viktimizovaných obětí.²³⁷ Většina obětí, se kterými jsem se během své praxe setkala, považovala reakce státních institucí na domácí násilí za pozdní, nedostatečné a neekonomické.

PROCES VIKTIMIZACE OBĚTI

Primární viktimizace, kterou je přímá újma způsobená pachatelem oběti v poměru osoby blízké, se liší od prožitku oběti, která je napadena neznámým člověkem. Násilné činy náhodně spáchané neznámými lidmi zanechávají v oběti pocit, že svět je nepředvídatelným místem, kde se může cokoli a kdykoli stát. Naproti tomu útok osoby, která je oběti citově blízká, vyvolává u oběti nízké sebevědomí a pocit vlastní viny.²³⁸

Tzv. primární rány se projevují jako fyzická, psychická, emocionální či finanční újma. Emocionální újma je psychickou záležitostí, kterou oběť cítí, aniž by došlo k narušení tělesné integrity nebo poškození či ztrátě majetku. Je výrazná zejména u obětí násilných trestných činů spáchaných v rámci rodiny nebo domácnosti. Jsou to především následky ztráty pocitu bezpečí v nejbližším okolí, pocitu důvěry v osoby blízké, ztráta pocitu autonomie, narušení přesvědčení, že mohu o sobě rozhodovat, že mohu volit různé způsoby svého jednání, že odhaduji důsledky takového jednání a že jsem schopen vlastní aktivitou usměrňovat svůj život. Tato osobnostní autonomie je narušena, přichází bezmocnost a rozčarování. Navíc oběť trpí vnitřním pocitem zneuctění a klade si otázku, proč právě já.²³⁹

Sekundární viktimizace je újma způsobená oběti negativní reakcí zejména formálních institucí. Dá se označit za porušení profesionální etiky, jež se dopouštějí osoby, které z moci úřední přicházejí do styku s obětmi násilných trestných činů.

Proces sekundární viktimizace přináší potom tzv. sekundární rány, které z pohledu práva nemají potřebné materiální znaky, ale pro integritu osobnosti a její psychickou pohodu jsou rozhodující. Je to především pocit nespravedlnosti, ke kterému může zavdat příčinu již nutnost oznámit a dát souhlas se zahájením trestního stíhání osoby blízké, a časté nerespektování

²³⁶ Více např. Sopková, E.: Násilí páchané na ženách v intimních vztáhoch - situácia na Slovensku In: Ochrana obete v domácom násill, Zborník príspevkov národnej konferencie, konanej v dňoch 15. - 16. Apríla 1999, prvni vydání, Bratislava, Národné centrum pre rovnoprávnosť žien a mužov, 1999, str. 23 - 29; Walker, L. E.: Psychology and domestic Violence Around World, American Psychologist, 1999, No 1, str. 21-29; Čírtková, L.: Oběti domácího násilí. Psychologie dnes, 2001, číslo 1, str. 14 a násl.; Strategies for Confronting Domestic Violence. A Resource Manual (United Nations), 1 -st edition, New York, United Nations, 1993; Šmolka, P.: Konstruktivní agrese jako součást manželství. Domáci násilí záležitost nikoli soukromá. Fakta, názory, právo., první vydání, Praha, Koordinační kruh prevence násilí na ženách, 1997, str. 31 a násl.; Fagan, J.: The Criminalization of Domestic Violence: Premises and Limits, Research Report, 1 -st edition, Washington, National Institute of Justice, 1996 atd.

²³⁷ Více např. Čírtková, L.: Oběti domácího násilí. Psychologie dnes, 2001, číslo 1, str. 14 a násl.
²³⁸ Více např. Walker, L. E.: Psychology and domestic Violence Around World, American Psychologist, 1999, No 1, str. 21-29

²³⁹ Více např. Holyst, B.: Viktimologia, 1 -st ed., Warszawa, Wydawnictwo Naukowe, 1990; Čírtková, L., Kriminální psychologie, první vydání, Praha, Eurounion, 1998

obyčejné lidské důstojnosti oběti, která před soudem vystupuje v postavení poškozené²⁴⁰.

V případech domácího násilí probíhá současně s trestním řízením často i řízení o rozvod manželství a o to, komu budou děti svěřeny do péče. Při posuzování, který z rodičů má lepší předpoklady pro zdárný vývoj potomka, se k povahovým rysům násilníka nepřihlíží. Násilí na matce totiž nebývá většinou z pohledu soudní praxe překážkou např. rozhodnutí o střídavé výchově dítěte oběma rodiči (podrobněji k této otázce viz dále kapitola 3.6). Touto skutečností je žena maximálně traumatizována, což následně ovlivňuje i její reakce v rámci možností trestního práva. Další sekundární ranou je pocit provizoria, ve kterém se žena a dítě nacházejí při eventuálním umístění v azylu, zatímco násilný partner setrvává v bytě, kde původně žila celá rodina. Zmírnit tento pocit může kvalifikovaná pomoc. Mělo by jít o pomoc sociální, o radu, jak postupovat dále, o emocionální podporu. Tyto aktivity by měly postupně vést ke zhojení nevýhodné sociální, ekonomické i právní situace, ve které se oběť ocitla. Někdy, dříve nebo později, lze dosáhnout úplné společenské stabilizace. Někdy to však není možné a nastupuje fáze **terciární viktimizace**, která znamená, že se oběť s traumatem nevyrovná mnohdy po celý další život²⁴¹.

Z praxe domácích i zahraničních linek pomoci a azylových domů pro oběti domácího násilí vyplývá, že poskytnutá podpora, pomoc a porada jsou prvními kroky k satisfakci oběti.²⁴² Oběti mohou mít pocit ponížení a ztráty lidské důstojnosti zejména při netaktním až dehonestujícím průběhu trestního řízení vedeného proti pachateli, ve kterém ony vystupují jako poškozené. Není výjimkou, že u vztahových deliktů je intimní vztah doslova cupován a převládá zde snaha okolí přenést část odpovědnosti za spáchaný trestný čin na oběť. Je to podvědomá a naprosto přirozená ochrana okolí před soucitem s obětí. Je totiž méně náročné pro psychiku člověka nevidět a neslyšet, než se vcítit a pomoci. Výsledným pocitem předchozího dění je u oběti pocit izolace, která se bez citlivého přístupu a efektivní pomoci jakoby „zakuklí“ do svého trápení (podrobněji a z jiného úhlu pohledu se této otázce věnují kapitoly 2.2.3, 2.2.4 a 6.2).

²⁴⁰ Více např. Čírtková, L.: Kriminální psychologie, první vydání, Praha, Eurounion, 1998, str. 111 a násl.

²⁴¹ Více např. Kimová, E.: Bezejmenná, první vydání, Praha, Euromedia Group, 2002

²⁴² Srovnej např. Zpráva o stavu domácího násilí, Dneska Tě ještě nezabiju! (Nadace Rosa), první vydání, Praha, Nadace Rosa; Egger, R.: Násilie voči ženám v intímných vzťahoch, Záznam z workshopu In: Kol. autorů: Násilie II - tematické číslo Aspektu, první vydání, Bratislava, 1999, str. 63; Čírtková, L.: Domácí násilí - zatím víme více o obětech In: Zpravodaj Bílého kruhu bezpečí č.2, 2003 atd.

3.3 Efektivnost ustanovení týkajících se policie²⁴³

3.3.1 Zákon o policii

Policie vytváří velmi důležitý článek řetězu osob zúčastněných na řešení problému domácího násilí. Spolu s lékaři a sociálními pracovníky představuje většinou jakousi vstupní bránu, kterou vchází události do té doby skryté v soukromí, do konfrontace s právními normami a obecně stanovenými společenskými pravidly soužití. Povinností policie je zajistit bezpečí oběti, stíhat pachatele (eventuelně předat jej příslušným procedurám). Minimálně je policie povinna zadokumentovat incident, k němuž byla povolána (a to včetně postupů a provedených kroků).

Policejní zásah představuje ve velké většině případů základní kámen dalšího postupu oběti v řešení problému domácího násilí, ať cestou mimoprávní nebo právní (případně trestní stíhání či občanskoprávní řízení).

Osobní zkušenosti policistů ze zásahů v případech domácího násilí byly jedním z předmětů zkoumání projektu občanského sdružení Bílý kruh bezpečí s názvem „Monitoring domácího násilí v lokalitě Ostrava-Dubina a Bělský les“ realizovaného v druhém pololetí roku 1999. Z výsledků tohoto průzkumu mimo jiné vyplynulo, že přes 61 % policistů v této lokalitě zasahovalo v případech domácího násilí v rozhodném čase minimálně jedenkrát týdně, někteří policisté dokonce uvedli, že zasahovali i několikrát během jedné služby. Nejčastějším způsobem řešení při jejich zásahu v domácnosti přitom byla domluva násilníkovi přímo na místě s tím, že tento případ neevidovali a ani nikterak dále nesledovali. Tito policisté sami vyjádřili potřebu vytvoření nového legislativního rámce, jenž by je ochránil při přímém zásahu proti domá-

²⁴³ Části této kapitoly jsem publikovala v neaktualizované a pozměněné podobě v Voňková, J. a Huňková, M.: Domácí násilí v českém právu z pohledu žen, první vydání, Praha, proFem, 2004; Voňková, J. - Huňková, M. a Čacká-Pavlíková, I.: Domácí násilí v České republice v roce 2002 z pohledu práva - studie, Praha, proFem o.p.s. - projekt AdvoCats for Women, 2002, str. 11-16 In: www.proFem.cz a Voňková, J. - Huňková, M. - Vavroňová, M. a Prokopová, Z.: Násilí v rodině a domácnosti z pohledu práva (domácí násilí), Texty jsou určeny pro účastnice a účastníky školení o možnostech prevence a sociálně-právní pomoci dospělým obětem a dětem, první vydání, Praha, 2002, str. 38-43.

3.4 Efektivnost ustanovení zákona o přestupcích

Jak již bylo řečeno výše, jednotlivé útoky domácího násilí jsou v současné policejní praxi ve valné většině případů – mnohdy mylně – posuzovány jako přestupky.

Pokud násilné jednání nedosáhne intenzity trestného činu, nebo je-li stupeň jeho nebezpečnosti pro společnost nepatrný, avšak plýdne-li o zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti a je za přestupek výslovně označeno v zákoně č. 200/1999 Sb., o přestupcích, v aktuálním znění (dále jen „zákon o přestupcích“) je podle tohoto zákona postižitelné.

V případě násilného jednání mezi osobami v intimním vztahu přichází do úvahy kategorie přestupků proti občanskému soužití podle ustanovení § 49 odst. 1 zákona o přestupcích.

Vzhledem k tomu, že většina násilného jednání v rámci domácího násilí podřaditelná pod toto ustanovení je spáchána mezi osobami blízkými²⁵¹, jedná se o přestupky návrhové (ustanovení § 68 odst. 1 zákona o přestupcích).

Návrh postižené osoby musí být učiněn nejpozději do tří měsíců ode dne, kdy se dozvěděla o přestupku nebo o postoupení věci orgánem činným v trestním řízení. Policejní orgán by měl takovou osobu poučit, že se v jejím případě jedná o návrhový přestupek a skutečnost o provedení takového poučení by měla být zaznamenána v postupovaném spise. Pokud předmětný spis záznam o takovém poučení neobsahuje, je běžnou praxí, že správní orgán zašle osobě násilím postižené vlastní formulář návrhu na projednání přestupku.

Agresorovi může být za spáchání předmětné výše citované kategorie přestupků uložena sankce peněžité pokuty v maximální výši 3.000 Kč. V případě, že šlo o násilný útok mezi manžely, nese tíži sankce v naprosté většině důsledků postižená oběť.

Totéž platí o případech agrese mezi druhem a družkou, sdílí-li společnou domácnost.

V praxi rozhoduje o přestupcích na obecním úřadě většinou jeden úředník přestupkového oddělení a v případě, je-li zřízena přestupková komise, musí

²⁵¹ Podle § 68 odst. 4 zákona o přestupcích se osobou blízkou rozumí „příbuzný v pokolení přímém, osvojitel, osvojenec, sourozenec a manžel; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké jen tehdy, kdyby újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá právem pocítovala jako újmu vlastní“.

mít alespoň jeden z jejich členů právnické vzdělání nebo zkoušku způsobilosti k výkonu této agendy.

Samotné přestupkové řízení je pro oběť domácího násilí většinou velmi ponižující a hodnoceno z našeho pohledu v současné době, kdy ani neustálá opakovanosť v páčení předmětných přestupků nepřináší trestní odpovědnost pachatele, zbytečné a oběť domácího násilí zbytečně traumatizující.²⁵²

U případů domácího násilí je v případě, že oběť domácího násilí ohlásí násilné ataky na policii, běžné jednání agresora, kdy sám nahlásí nějaký domnělý útok, který mu měla způsobit oběť. I když se jedná o tvrzení proti tvrzení a násilníci se svým návrhem tedy většinou neuspějí, oběť toto chování agresora dokáže velmi paralyzovat v dalším postupu. Násilník navíc své návrhy na projednání přestupku (eventuelně trestní oznámení) předkládá ve všech dalších soudních řízeních, která ho s obětí spojují (zejména řízení o výchově a výživě nezletilých dětí).

Obecně panuje mezi oběťmi domácího násilí nedůvěra v přestupkové řízení, ať již pro důkazní nouzi, možný výsledek takového řízení, ztrátu společenské prestiže mezi sousedy (kterázto jako důsledek takového jednání oběti bohužel za současného stavu povědomí společnosti o domácím násilí nastupuje téměř vždy), nemožnost vyřešit bytovou otázku a přetrvávající ekonomickou závislost.

²⁵² V praxi jsme zažily například případ ženy, která byla svým agresivním manželem napadána s frekvencí jednou týdně po období téměř 15 let. Několikrát byla hospitalizovaná s nejrůznějšími poraněními v nemocnici, mnohokrát byla během tohoto období nucena zůstat ve stavu pracovní neschopnosti. Po posledním napadení, kdy jí manžel přerazil nos, našlápl ruku a zlomil dvě žebra, přičemž křičel, že teď ji zabije, a nebyť zásahu dcery, zřejmě by tak i učinil, konečně vyhledala pomoc policie. Ta ohodnotila předmětný násilný útok jako přestupek, neboť tato žena s obav o své bezpečí doma raději ukončila svoji pracovní neschopnost po pěti dnech a věc podstoupila na obecní úřad. Před přestupkovou komisí (většinou se jednalo o přátele jejího muže) byla tato žena za přítomnosti svého násilnického partnera nucena vyprávět intimní detaily svého života a jen díky svědectví dcery byl nakonec agresor penalizován pokutou ve výši 3.000,- Kč, kterou následně uhradil tím způsobem, že předmětnou částku odňal z peněženky své ženy. Po skončení jednání o předmětném přestupku bylo ženě již „neúředně“ přestupkovou komisí doporučeno, aby příště nedělala ostudu. Bohužel tento model přestupkového řízení jsme zažily v různých obměnách u všech svých klientek a i samotní členové přestupkových komisí, které často potkáváme na přednáškách k předmětnému tématu, mi toto potvrdili. Více např. Pomoc obětem domácího násilí. Pracovní setkání - 7.12.1999 (BKB), první vydání, Praha, 1999; Čírtková, L.: Oběti domácího násilí. Psychologie dnes, 2001, číslo 1, str. 14-16 apod.

zásah pachatele proti lidské důstojnosti jeho oběti²⁵⁷, což přímo představuje podmínku předpokládanou pro poskytnutí takové kompenzace ustanovením § 13 odst. 2 občanského zákoníku).²⁵⁸

3.5.1 Občanské právo hmotné

SPOLEČENSTVÍ OBĚTI DOMÁCÍHO NÁSILÍ A NÁSILNÍKA

Soužití oběti a pachatele domácího násilí většinou naplňuje znaky **společné domácnosti** (ustanovení § 115 občanského zákoníku). Výrazem „společné žití“ podle tohoto ustanovení se rozumí převážně bydlení v tomtéž bytě, které je trvalé. Znakem společné domácnosti přitom není, jak se oběti domácího násilí většinou mylně domnívají, přihlášení se na adresu tohoto bytu podle předpisů o evidenci obyvatelstva²⁵⁹.

Pachatel domácího násilí je vůči své oběti většinou **ve vztahu osoby blízké** (ustanovení § 116 občanského zákoníku). Zákon v tomto ustanovení stanovil dvě kategorie osob blízkých, jednak ty, které se stávají blízkými osobami již na základě příbuzenského nebo manželského poměru bez dalšího (příbuzní v řadě přímé, sourozenci, manžel); a dále ty, které se blízkými osobami stávají až na základě určitých fakticky existujících vzájemných vazeb, přičemž zda u těchto osob půjde o vztah mezi osobami blízkými se posuzuje vždy s charakterem na individuální okolnosti daného případu. Domnívám se, že pod kategorií osob blízkých (a konečně i pod kategorií osob žijících ve společné domácnosti) lze zahrnout i osoby stejného pohlaví navzájem spojené partnerským vztahem, neboť vzájemné emoční zaujetí mezi nimi je natolik silné, že by újmu způsobenou jedné z těchto osob pocítovala druhá jako újmu vlastní. Na druhé straně je podle mého názoru sporné za osobu blízkou považovat týranou družku tyranského druha ukrytou před agresorem někde v bezpečí azylového domu, přející si jedině, aby tento agresor z jejího života zmizel.

²⁵⁷ Trestný čin znásilnění nalézáme pod § 241, oddíl druhý - Trestné činy proti lidské důstojnosti, trestního zákona.

²⁵⁸ Více např. Doležilek, J.: Přehled judikatury ve věcech ochrany osobnosti, Praha, ASPI, 2002; Jehlička, O. - Švestka, J. a Škárková, M.: Občanský zákoník, Komentář, 8. vydání, Praha, C. H. Beck, 2003, str. 93-110

²⁵⁹ Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), v aktuálním znění.

Pojem osoby blízké a jeho výklad je z hlediska problémů oběti domácího násilí v rámci občanského práva hmotného významný zejména z hlediska posuzování efektivity institutu odporovatelnosti podle ustanovení § 42a občanského zákoníku, při převodech spoluvlastnického podílu podle ustanovení § 140 občanského zákoníku aj.²⁶⁰

Definice pojmu **druh/družka** v českém právním řádu obsažena není. Soužití osob spojených intimním vztahem bez uzavření manželství komplexně v právu není upraveno a nevzniká mezi nimi ani žádné majetkové společenství podobné institutu společného jmění manželů.²⁶¹

Název „**společné jmění manželů**“ pro komplex majetkových vztahů mezi manžely byl zaveden od 1.8.1998, kdy vstoupila do účinnosti novela občanského zákoníku č. 91/1998 Sb. Ztělesňuje v sobě princip v zásadě rovného postavení mezi manželi. Ve své praxi jsem se však často setkávala s případy, kdy domácí násilníci nejdříve zamezili své oběti v jakémukoli přístupu k majetku ve společném jmění manželů a posléze tento majetek prohráli v kartách, na automatech, propili apod. Častým modelem v rodinách postižených domácím násilím bylo také chování agresorů, kteří používali příjem, který získali za svoji práci, výhradně na svoji potřebu, zatímco jejich oběť ze svého často mnohem menšího příjmu např. v podobě rodičovského příspěvku byla nucena obstarávat potřeby celé rodiny. I když podle ustanovení § 145 odst. 2 občanského zákoníku je právní úkon jednoho manžela neplatný v případě, že se správou majetku ve společném jmění manželů nad rámec správy obvyklé, nedal druhý manžel souhlas,²⁶² nesetkala jsem se ve své praxi s případem, že by se oběť domácího násilí domáhala podle tohoto ustanovení za trvání manželství s násilníkem své ochrany.

Na návrh jednoho z manželů ze závažných důvodů může soud společné jmění manželů zúžit až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti (ustanovení § 148 odst. 1 občanského zákoníku). Posouzení závažných důvodů se vždy odvíjí od konkrétních okolností každého případu. „Závažným důvodem, pro který soud může na návrh některého z manželů společné jmění manželů zúžit, může být například rizikové chování některého z manželů, které hospodářsky ohrožuje integritu společného jmění manželů. Může to však být i chování některého z manželů ve vztahu ke konkrétním třetím osobám, například

²⁶⁰ Více např. Radvanová, S. a Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva, první vydání, Praha, C. H. Beck, 1999, str. 159

²⁶¹ Více např. Gregorová, Z. a Králíčková, Z.: Nesezdané soužití v právním řádu České republiky, Právní rozhledy, 1998, číslo 5, str. 209-214

²⁶² Více např.: Sokol, T.: Vyloučení závazku ze společného jmění manželů, Právní rádce, 2000, číslo 11, str. 11 a násl.

ve vztahu k nezletilým dětem.²⁶³ Konkrétně se může jednat například o situaci, kdy agresor zabavuje veškeré finanční prostředky rodiny pro svoji potřebu, rozprodává její movitý majetek a tyto výnosy používá k hraní na automatech apod.

Domnívám se však, že i tato právní možnost ochrany oběti domácího násilí zůstane ležet z důvodu specifčnosti jevu výhradně v rovině teoretické.

Pro oběť domácího násilí však v praxi nabývá mimořádného významu otázka vypořádání společného jmění manželů. Většina násilníků se totiž snaží svoji oběť po ekonomické stránce zničit.

Společné jmění manželů zaniká až zánikem manželství.

Základní zásadou pro vypořádání společného jmění manželů je princip stejné velikosti podílů (ustanovení § 149 odst. 2 občanského zákoníku), ovšem v konkrétním případě je brán zřetel i na další zásady (ustanovení § 149 odst. 3 občanského zákoníku).

Významným hlediskem, k němuž soud přihledne při vypořádání společného jmění manželů, jsou mimo jiné i zájmy a potřeby nezletilých dětí (tzn. který z manželů má po zániku společného jmění manželů nezletilé děti ve své výchově), ale i péče o rodinu a zásluhy o nabytí a udržení společných věcí. V rámci tohoto jsou nepochybně zahrnuty i takové okolnosti, jako alkoholismus či agresivní chování jednoho z manželů vůči členům společné domácnosti,²⁶⁴ což z hlediska zkoumané efektivity v okruhu těchto otázek sehrává významnou úlohu ve prospěch ochrany obětí domácího násilí.

BYTOVÁ OTÁZKA

Ani bytová situace obětí v ČR není v zákoně s ohledem na charakter případů zohledněna.

Neexistuje žádná právní možnost, jak pachatel domácího násilí okamžitě zabránit bydlet v bytě (domě), ke kterému mu svědčí společné právo s obětí. I když přesněji řečeno by se dalo říci, že dosud nebyvá v praxi realizována žádná právní možnost, která by vykázaní násilníka z bytu či domu, kde bydlí se svou obětí, zajistila.

²⁶³ Jehlička, O. - Švestka, J. a Škárková, M.: Občanský zákoník, Komentář, 8. vydání, Praha, C. H. Beck, 2003, str. 422

²⁶⁴ Více informací např. Pokorný, M. - Holub, M. a Bičovský, J.: Společné jmění manželů, první vydání, Praha, Linde Praha a.s., 2000

Chtějí-li oběti domácího násilí účinně řešit svoji situaci a zabránit tak násilí na sobě páchaném, nemají většinou jinou možnost než z bytu (domu), který sdílí s agresorem, odejít. V některých případech by bylo vhodnější použít spíše slovo utéct. Týrané ženy řeší nejčastěji svoji situaci odchodem ke svým rodičům nebo do podnájmu, kde potom žijí ve stísněných podmínkách, zatímco jejich bývalý manžel či druh zůstává v jejich společném bytě, který po velmi dlouhou dobu užívá sám, či se svou novou partnerkou (srovnej např. kapitola 2.4).

Obecní úřad náhradní byty pro oběti domácího násilí nemá k dispozici, výjimečně disponuje v naléhavých případech pouze azylovým domem pro matky s dětmi (zde se nerozlišuje, jedná-li se o ženu např. ve finanční tísní, či ženu fyzicky týranou). Nemusím zdůrazňovat, že se jedná o provizorní, nijak komfortní zařízení s dosti přísným vnitřním řádem (např. zákaz vycházení po 21 hod., zákaz konzumace alkoholu apod.), které se s průměrně zařízeným českým bytem nedá srovnávat. Avšak na druhé straně je toto zařízení schopno poskytnout dostatečnou míru bezpečnosti a ochrany před agresorem. Otázkou zůstává, disponuje-li volnou kapacitou. Azylových domů se skrytou adresou, které by byly vytvořeny speciálně pro týrané ženy, je však v České republice žalostně málo.²⁶⁵

Těžiště problémů každé oběti domácího násilí (v drtivé většině případů se jedná o manželku/družku v intimním vztahu k násilnickému partnerovi) z hlediska občanskoprávního představuje právě rozřešení bytové otázky.

Právní pozice a možnosti obětí domácího násilí, která se rozhodla soužití s agresorem ukončit se odvíjí od právního základu, na němž spočívá dosavadní společné bydlení.²⁶⁶

Právní základ společného bydlení mezi manžely (jeho nejčastější formy):

- nájemní právo k bytu nedružstevnímu/družstevnímu (z důvodu zjednodušení ponechávám stranou kvantitativně méně časté eventuali-

²⁶⁵ Srovnej poznámka pod čarou č. 235

²⁶⁶ Podrobněji jsem tuto otázku rozvedla v Voňková, J. - Huňková, M. a Čacká-Pavliková, I.: Domácí násilí v České republice v roce 2002 z pohledu práva - studie, Praha, proFem o.p.s. - projekt AdvoCats for Women, 2002, str. 32-63 In: www.profem.cz; Voňková, J. a Huňková, M.: Domácí násilí v českém právu z pohledu ženu, první vydání, Praha, proFem, 2004; Voňková, J. - Huňková, M. - Vavroňová, M. a Prokopová, Z.: Násilí v rodině a domácnosti z pohledu práva (domácí násilí), Texty jsou určeny pro účastnice a účastníky školení o možnostech prevence a sociálně-právní pomoci dospělým obětem a dětem, první vydání, Praha, 2002, str. 25-34; Huňková, M.: Několik drobných postřehů k problematice domácího násilí z pohledu českého práva, Právo a rodina, 2000, číslo 10, str. 1 a násl. a Huňková, M. a Hrubá, K.: Bytová otázka a oběti domácího násilí, Právo a rodina, 2001, číslo 12, str. 1-6.

ty – služební byty (byty zvláštního určení) byty v domech zvláštního určení)

- byt (dům) je ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů
- byt (dům) je součástí společného jmění manželů
- byt (dům) je v podílovém vlastnictví manželů
- byt (dům) je ve vlastnictví třetí osoby a nejedná se o právní vztah nájmu.

Právní základ společného bydlení mezi osobami v intimním vztahu, které se nenacházejí ve stavu manželském (jeho nejčastější formy):

- společný nájem k bytu (z důvodu zjednodušení ponechávám stranou kvantitativně méně časté eventuality – služební byty (byty zvláštního určení) byty v domech zvláštního určení)
- podnájem bytu nebo jeho části
- podílové spoluvlastnictví bytu či nemovitosti
- odvozené právní důvody bydlení.

Pro zjednodušení nastíněné širě spektra problematičnosti stávající podoby ustanovení upravujících bytovou otázku v případech obětí domácího násilí z hlediska efektivity poměřované cílem jejich ochrany rozvedu demonstračním způsobem pouze variantu společného nájmu nedružstevního bytu manželů.

Pokud za trvání manželství manželé nebo jeden z nich uzavře s pronajímatelem nájemní smlouvu za podmínky, že v okamžiku podpisu nájemní smlouvy spolu manželé fakticky žijí, vzniká jim společný nájem bytu manželů § 703 odst. 1 občanského zákoníku. Nežijí-li v okamžiku podpisu nájemní smlouvy spolu manželé fakticky, potom vzniká nájemní vztah pouze tomu z manželů, který nájemní smlouvu uzavírá (ustanovení § 703 odst. 3 občanského zákoníku). V případě, že jeden z manželů již byl před uzavřením manželství nájemcem bytu, vzniká společný nájem bytu manželů v okamžiku uzavření manželství (ustanovení § 704 občanského zákoníku). Vznik společného nájmu bytu v důsledku uzavření manželství nemohou manželé případným vzájemným ujednáním vyloučit.

Společný nájem bytu nezanikne samotným rozvodem manželství, i když bohužel většina obětí domácího násilí rozvod s touto představou realizuje. Právní úprava dává pro úpravu nájemních vztahů ke společnému bytu po rozvodu manželství přednost dohodě rozvedených manželů o tom, který z nich se stane výlučným nájemcem bytu (ustanovení § 705 odst. 1 občanského zákoníku). V situaci, kdy rozvod je vyvrcholením snahy obětí domácího násilí opustit agresora, však nelze dohodu o bytové otázce fakticky předpokládat.

Nedohodnou-li se rozvedení manželé o řešení bytové otázky, soud na návrh jednoho z nich rozhodne, že ruší právo společného nájmu bytu, a současně určí, který z manželů bude byt dále jako nájemce užívat (ustanovení § 705 odst. 1 občanského zákoníku). Podle ustanovení § 705 odst. 3 občanského zákoníku soud při svém rozhodování bere na zřetel na zájmy nezletilých dětí a stanovisko pronajímatele. Dalšími okolnostmi, k nimž by měl soud přihlížet, jsou např. i příčiny rozvratu manželství. V praxi v této fázi řízení dochází na prezentaci vzájemných trestních oznámení a návrhů na projednání přestupku, vzájemná obviňování, ovlivňování svědků ze strany agresora apod.

Rozvedený manžel, který nebude nadále nájemcem bytu, není povinen se z bytu vystěhovat, pokud mu není zajištěna **bytová náhrada** (ustanovení § 712 občanského zákoníku). V případě zrušení společného nájmu bytu manželů u nedružstevního bytu má vystěhováváný manžel v zásadě právo na *náhradní byt* (rozeznáváme dále tzv. *přiměřený náhradní byt* – tzn. byt podle místních podmínek zásadně rovnocenný a *prostý náhradní byt* – tzn. byt o menší podlahové ploše, nižší kvality, méně vybavený). Existují-li důvody zvláštního zřetele hodné (čímž může být např. i v případech domácího násilí časté fyzické napadání partnerky, dětí, fyzická demolice bytu apod.),²⁶⁷ může soud rozhodnout, že rozvedený manžel má právo pouze na *náhradní ubytování* (byt o jedné místnosti nebo pokoj ve svobodárně, nebo podnájem v zařízené nebo nezařízené části bytu nájemce).

Zajištění bytové náhrady je věcí komplikovanou a pro oběť domácího násilí nesmírně vyčerpávající.

Do doby po určení, než je rozvedenému manželovi zajištěna bytová náhrada, mu k bytu svědčí tzv. *právo na bydlení* a může v něm tedy i nadále přebývat. Tento stav (v mnoha případech trvajícím až 6 let) má na život obětí domácího násilí přímo katastrofální dopad. Dalo by se dokonce říci, že stran

²⁶⁷ Podle rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 1. 1999, sp. zn. 2 Cdon 1684/97, může být důvodem zvláštního zřetele hodným ve smyslu § 712 odst. 3, věty druhé, občanského zákoníku i okolnost, že rozvedený manžel úmyslně poškozoval vyklizovaný byt.

rychlého a účinného řešení problematiky oběti domácího násilí v případě nevyřešené bytové otázky rozvod manželství fakticky nic nemění.²⁶⁸

Za zmínku v souvislosti nájemního vztahu k nedružstevního bytu stojí ještě uvedení možných důsledků ustanovení § 708 občanského zákoníku o *opuštění společné domácnosti* (platného toliko pro nájem nedružstevních bytů) na oběti domácího násilí. Jak již bylo uvedeno výše, v naprosté většině případů domácího násilí nemá jeho oběť jinou možnost ukončení faktického soužití s agresorem, než útěk ze společného bytu.

Podle § 708 občanského zákoníku má trvalé opuštění společné domácnosti z hlediska osudu nájmu totožné důsledky jako smrt (ustanovení § 706 odst. 1 a § 707 odst. 1 občanského zákoníku). Zda se v konkrétním případě jednalo o společnou domácnost, je potom věcí aplikace ustanovení § 115 občanského zákoníku. Jediným nájemcem se tak v tomto ad absurdum dovedeném případě může stát agresor, neboť jeho partnerka – oběť domácího násilí – svým útekem jasně projevila vůli opustit společnou domácnost. Avšak zde je nutno upozornit na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 9. 1999, sp. zn. 2 Cdon 1980/97, publikovaný v časopise Soudní judikatura, pod označením SJ 37/2000, číslo sešitu 4/2000, který uvedl, že „trvalé opuštění společné domácnosti je nejen úkonem faktickým, nýbrž i úkonem právním (ve smyslu ustanovení § 34 občanského zákoníku) a musí být také svobodným projevem vůle manžela, který domácnost opouští. O případ tohoto druhu nejde též v neshodám, ke kterým mezi manžely před opuštěním společné domácnosti docházelo, a jejich opakování bylo možné reálně očekávat. Tomu na roveň se klade i jednorázový manželský konflikt takového charakteru a intenzity (např. hrubý fyzický útok), který setrvání jednoho z manželů ve společné domácnosti činil do budoucna neúnosným“.²⁶⁹ Bohužel tento rozsudek je v praxi stále ještě často přehlíženým.

²⁶⁸ V praxi jsem zažila například případ, kdy moje klientka v rámci projektu AdvoCuts for Women při proFem, o.p.s. se sídlem v Praze 2, Gorazdova 20) - paní Božena (48 let, prodavačka) musela tři roky po rozvodu sdílet na malém městě byt s agresorem, ke kterému jí svěřilo právo společného nájmu manželů. S frekvencí cca jedenkrát týdně byla fyzicky napadána. Při posledním incidentu, u kterého asistovala policie, jí bývalý manžel vykousl kus spodního rtu a způsobil lehký otřes mozku. Příbuzné, ke kterým by mohla jít, nemá, do azylového domu jí s dospívajícími dětmi nepřijali, soudní řízení o zrušení práva společného nájmu bytu trvalo více než dva a půl roku. Její situace jí tak připadala při jejím příjmu 6.000,- Kč čistého měsíčně plus 800,- Kč výživného, které dostávala na obě dospívající děti studující na střední škole, jako bezvýhodná.

²⁶⁹ Více např. Fiala, J. - Korecká, V. a Kurka, V.: *Vlastnictví a nájem bytů*, první vydání, Praha, Linde Praha, a.s., 2000, str. 146; Korecká, V.: *Zánik práva společného nájmu manžely - z judikatury Nejvyššího soudu*, Soudní rozhledy, 2001, číslo 2, str. 37 a násl.

Otázkou zůstává, zda by k zániku společného nájmu bytu manžely mohlo teoreticky dojít již za trvání manželství. Podkladem pro teoretickou úvahu o tomto postupu je ustanovení § 702 odst. 2 občanského zákoníku, které zakotvuje, že soud může v případech zvláštního zřetele hodných na návrh společného nájemce zrušit právo společného nájmu bytu, vznikne-li jím nezavinený stav, který brání společnému užívání bytu společnými nájemci. Zároveň určí, který ze společných nájemců nebo kteří z nich budou byt nadále užívat. Avšak toto ustanovení je zafazeno již před ustanovením o společném nájmu bytu manželů, takže lze předpokládat, že zákonodárce s touto možností spíše nepočítal. Na druhé straně lze v tomto kontextu uvažovat, nejedná-li se o vztah *lex specialis* (ustanovení o společném nájmu manželů) k *legi generali* (ustanovení o společném nájmu).

NÁHRADA ŠKODY V OBČANSKOPRÁVNÍM ŘÍZENÍ

Bez ohledu na to, zda zranění v rámci domácího násilí bude vyšetřovat policie a bez ohledu na výsledek takového vyšetřování, může oběť domácího násilí na tom, kdo jí zranění způsobil, požadovat odškodnění za bolest a za ztížení společenského uplatnění. Může žádat též náhradu ušlého výdělků, tzn. částku, o kterou se snížil její příjem v důsledku způsobeného zranění a tím i způsobené pracovní neschopnosti. Výpočet výše odškodnění za bolest a ztížení společenského uplatnění, na jakou má poškozená nárok, se provádí podle vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění pozdějších předpisů. Z hlediska sledované efektivity hraje rozhodující roli skutečnost, že předmětné řízení musí poškozená sama iniciovat.

3.5.2 Občanské právo procesní

Jak již bylo výše řečeno, v případě, že se oběť domácího násilí rozhodne domoci své ochrany a práv cestou občanského soudního řízení, je tou, kdo musí svá tvrzení i prokázat.²⁷⁰

Na tomto místě se patří připomenout okolnosti snižující efektivity občanskoprávních institutů, které může oběť domácího násilí využít ke své ochraně, a to, že oběť domácího násilí je po době strávené v násilném vztahu vyčer-

²⁷⁰ Více např. Macur, J.: *Zájem stran na vysvětlení skutkového stavu v civilním soudním řízení*, Bulletin advokacie, 1999, číslo 2, str. 10 apod.

paná, vystrašená, emočně zlomená a její reakce jsou mnohdy pro okolí velmi nepochopitelné. Vlivem předsudků panujících v této společnosti obecně vůči obětem domácího násilí je oběť označena za „divnou“ a prakticky od prvního okamžiku je podezřívána z toho, zda-li si vše nevymyslela, nechce získat nějakou výhodu, není hysterická apod.

Oběť domácího násilí také většinou nemá k dispozici dostatek důkazů, neboť násilí se odehrávalo vždy za zavřenými dveřmi a děti jako svědky nechce do procesu angažovat. Většinou ani žádný ze sousedů, přátel, rodinných příslušníků nepůjde takové oběti svědčit. Navíc oběť se násilníka stále a čím dál tím více obává a nejednou i nadále musí čelit jeho fyzickým útokům. A proti takové oběti stojí v procesu sebevědomý násilník, který vnímá spor jako další prostředek k upevnění svého vlivu a moci nad ní, jako hru, v níž mu jde především o to, pokořit protistranu.²⁷¹

Násilníci většinou neváhají použít jakéhokoli prostředku, aby dokázali, že pravda je na jejich straně. V poslední době se dokonce stalo jakýmsi trendem v chování násilníků (dá-li se to takto nazvat) okamžitě potom, co se jejich týraná oběť např. po návratu z nemocnice, kde byla hospitalizovaná s posledním zraněním, které jí způsobil, uchýlí do bezpečí azylového domu, vyhledat pomoc Bílého kruhu bezpečí či Fondu ohrožených dětí a ohlásit, že jejich žena, kterou milují, je psychicky týrá, ukradla jim majetek a zabraňuje jim vidět jejich děti apod. a teď je dokonce i „udala“ za fyzické napadení. Posléze dokážou obstarat i „svědky“, kteří potvrdí, že viděli, že se jeho žena stýká s podivnými lidmi s kriminální minulostí, má několik milenců, bere drogy, uhodila ho apod. Velmi vytrvale také doslova obtěžují pracovníce orgánu sociálně-právní ochrany dítěte a konečně i představitele všech státních orgánů, s nimiž přijdou do styku. Stěžují si neúnavně proti všem a všemu, okamžitě upozorňují na jakoukoli vadu v procesním postupu, či netypičnost v postupu státních orgánů (např. na neochotu orgánu sociálně-právní ochrany dítěte sdělit adresu, kde matka s nezletilými dětmi pobývá), ovlivňují příbuzné, známé, veškeré své síly soustředí na cíl spor vyhrát. A ačkoli se to může zdát jako sebevětší absurdita, většinou nakonec v občansko-soudních řízeních uspějí.

Důvod tohoto stavu je třeba hledat podle mého názoru především v nedostatečném povědomí profesionálního okolí o předmětném jevu.

²⁷¹ Více např. Čírková, L.: Oběti domácího násilí. Psychologie dnes, 2001, číslo 1, str. 14 a násl.

²⁷² Pro srovnání nahlédni do Piková, P.: Bezplatná právní pomoc poskytovaná v jednotlivých státech EU, Bulletin advokacie, 2000, číslo 3, str. 43

PRÁVNÍ POMOC OBĚTEM DOMÁCIHO NÁSILÍ

Ze zkušeností spojených s koordinací specifického poradenského centra pro oběti domácího násilí mi vyplynulo, že z hlediska zkoumané efektivnosti se většina obětí domácího násilí neobejde bez pomoci erudovaného odborníka – právníka znalého předmětné problematiky a za současného stavu právní praxe je pro ni bez kvalitní právní pomoci téměř nemožné se cestou občansko-právní čehokoli domoci. Vzhledem k tomu, že domácí násilí s sebou v mnoha případech nese i ekonomické důsledky v podobě finančního nedostatku na straně jeho obětí (např. násilník ženě omezuje přístup k finančním prostředkům, izoluje ji od okolního světa, zakazuje jí pod hrozbou nejrůznějších trestů pracovat, shromažďuje veškeré finanční prostředky ve svých rukou a následně je prohraje ve hře na automatech apod.), je pro jeho oběti mnohdy nesmírně obtížné, neřku-li nemožné, obstarat dostatek finančních prostředků na právní zastoupení advokátem.

Ze zkušeností s prací pro oběti domácího násilí mi dále vyplynulo, že náklady na právní zastoupení průměrně právně obtížného případu domácího násilí (řízení o výchově a výživě nezletilých dětí, řízení o styku s nezletilými dětmi, rozvod, vypořádání společného jmění manželů, řešení bytové otázky) advokátem dosahují minimální výše 30.000 Kč.

Ustanovení § 30 občanského soudního řádu umožňuje oběti v případě, že je její finanční situace natolik obtížná, že splňuje podmínky stanovené pro osvobození od soudních poplatků (např. je-li na mateřské dovolené), požádat soud o stanovení právního zástupce. Bezplatný zástupce či zástupce za sníženou odměnu jí může být přidělen i podle § 18 odst. 2 zákona č. 85/1996 Sb., zákona o advokacii, v aktuálním znění. Efektivnost těchto ustanovení poměřovaná z hlediska cíle ochrany domácího násilí je však velmi malá, a to zejména vzhledem k nedostatečné motivaci takto stanoveného právního zástupce způsobené značným nepoměrem námahy, kterou je třeba vynaložit, k možnému výsledku, svoji roli sehrává rovněž nedostatečná znalost předmětné problematiky.

Podle ustanovení § 27 občanského soudního řádu se oběť může nechat dát zastupovat obecným zmocněncem. V praxi se jedná většinou o zástupce některé ze specializovaných neziskových organizací. Problém však nastává, když dochází k tzv. opakovanému zastupování obecným zmocněncem, neboť podle ustanovení § 27 odst. 2 občanského soudního řádu soud v takovém případě zastupování nepřipustí.

Speciální zákon o bezplatné právní pomoci v ČR dosud schválen nebyl.²⁷²

Základní protiargument odpůrců vůči takovému způsobu řešení potom zní, že vlastnické právo lze podle čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod omezit pouze zákonem ve veřejném zájmu a za náhradu. Já se však domnívám, že tento názor vede ke zneužití vlastnictví na újmu práv jiných. Čl. 11 odst. 3 Listiny základních práv a svobod totiž mimo jiné stanovuje, že vlastnictví nesmí být zneužito na újmu práv druhých anebo v rozporu se zákonem chráněnými obecnými zájmy a jeho výkon nesmí poškozovat lidské zdraví nad míru stanovenou zákonem.

Podobným způsobem lze uvažovat pochopitelně i v případě snahy o dočasné omezení výkonu užívacího oprávnění u vlastnického práva k bytu či domu ještě za trvání manželství.

Zcela bezproblémovou by potom mohla být aplikace ustanovení o předběžném opatření na případy, kdy manžel bydlí v domě či bytě, ke kterému svědčí jeho manželce výhradní vlastnické právo.

Ve všech naznačených případech se však domnívám, že pro praxi bude nutné, aby zákonodárce nejdříve možnost takového druhu předběžného opatření výslovně a konkrétně zakotvil, jako se tomu stalo např. i na Slovensku (podrobněji viz dále kapitola 4.1.2).

3.6 Efektivnost norem převážně rodinného práva

Podle našeho názoru představuje zásadní nedostatečnost rodinného práva z hlediska sledované efektivnosti skutečnost, že stávající právní normy upravují v uvozovkách řečeno „běžné“ řízení o rozvod manželství, „běžné“ řízení o tom, kterému z manželů bude nezletilé dítě svěřeno do výchovy, jaký bude kontakt dítěte s druhým rodičem, jaké výživné bude dítě dostávat atd. Na rozdíl od speciálního akcentu, který náleží problematice ochrany obětí domácího násilí např. v Rakousku²⁸⁰ a Německu²⁸¹ naše soukromé právo k existenci tohoto negativního společenského jevu zatím nepřihlíží.

Z právního hlediska vytvářejí rodinné právní vztahy zvláštní a relativně samostatný typ společenských vztahů v rámci práva soukromého. Velmi úzce se váží na vztahy občansko-právní s tím, že od jiných soukromoprávních vztahů

²⁸⁰ Srovnej „Spolkový zákon na ochranu před domácím násilím“ - GeSchG, Spolková sbírka zákonů 759, ročník 1996, vydaný dne 30. prosince 1996

²⁸¹ Zákon pro zlepšení občansko právní ochrany v případě násilných činů a omezení osobní svobody a zároveň i usnadnění přenechání bytu manželů po rozluce - BT Drucksache 14/5429 a 14/7279 - byl v Německu přijat 8.11.2001, s účinností k 1.1.2002

je odlišuje existence osobního, emocionálního a příbuzenského vztahu. V těchto rodinných vztazích hrají důležitou roli morální pravidla. Řada ustanovení zákona č. 94/1963 Sb., o rodině, v aktuálním znění (dále jen „zákon o rodině“) má proto pouze morální charakter. Tak např. § 18 zákona o rodině ukládá manželům povinnost žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat svoji důstojnost, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí. Zákon zde sice stanoví konkrétní práva a povinnosti, ale tyto povinnosti nejsou zákonem a tedy ani soudně vynutitelné.

Jak vyplývá z našich zkušeností z praxe, matky nezletilých dětí žijící v rodinách postižených domácím násilím jsou v případě, že se rozhodnou řešit tento problém cestou práva, vedeny především snahou násilí ze vztahu odstranit, nikoliv prioritním cílem ukončit manželství s agresorem.²⁸² Oběti domácího násilí domáhající se nápravy cestou rodinného práva žijí velmi často v mylné naději, že tyto podniknuté kroky zlepší poměry v jejich rodině a s upřímnou vírou v možnost dalšího trvání jejich manželství. Jejich požadavky potom směřují konkrétně k tomu, aby nezletilé děti byly odevzdány do jejich péče a aby byl otcí přesně vymezen styk s dětmi a stanovena povinnost hradit konkrétní výživné. Pokud se rozhodnou k rozvodu, je to vždy až v moment, kdy vyčerpaly veškeré neprávní a často i mnohé právní možnosti řešení své situace, přičemž jejich základní cíl představuje opět požadavek žít život bez násilí.

RODIČOVSKÁ ZODPOVĚDNOST

Základem právní úpravy vztahů mezi rodiči a dětmi je ochranný institut **rodičovské zodpovědnosti**, která ze zákona náleží oběma rodičům (ustanovení § 38 odst. 1 zákona o rodině). Podstatou této rodičovské zodpovědnosti je především právo a povinnost rodiče o dítěti rozhodovat, zastupovat jej a spravovat jeho jmění, dále zahrnuje péči o zdraví, o tělesný, rozumový a mravní vývoj dítěte. Rozhodující úloha ve výchově dětí je tak zákonem svě-

²⁸² Více např. Herman, J. L.: Trauma and Recovery, 1-st edition, New York, Basic, 1992; Čírtková, L.: Oběti domácího násilí, Psychologie dnes, 2001, číslo 1, str. 14 a násl.; Dobash, R. E. a Dobash, R.: Wives: The „appropriate“ Victims of Marital Violence In: Victimology: An International Journal, 1978, No 6; Šintalová, S.: Domáce násilie - zneužívané ženy v partnerskom vzťahu, Diplomová práca, Bratislava, Katedra psychológie FF UK, 1997; Sopková, E.: Násilie páchané na ženách v intímnych vzťahoch - situácia na Slovensku In: Ochrana obeť v domácom násilí, Zborník príspevkov národnej konferencie, konanej v dňoch 15. - 16. Apríla 1999, prvni vydání, Bratislava, Národné centrum pre rovnoprávnosť žien a mužov, 1999, str. 23 - 29 aid.

řena rodičům, a toto právo může být omezeno jen na základě zákona rozhodnutím soudu.

Domácí násilníci s odkazem na tento institut v praxi mimo jiné okamžitě potom, co jejich oběť i s nezletilými dětmi z násilného vztahu odejde, podniknou pátrání s tím, že před zainteresovanými osobami a institucemi ihned začínají budovat image zlomeného milujícího otce, kterého nepochopitelně opustila žena vedena cílem ublížit mu mimo jiné i tím, že bude zneužívat jeho děti jako zbraně proti němu. Bohužel naše zkušenosti ukazují, že v majoritní většině případů jsou za současného stavu právní praxe a společenského naladění v ČR násilníci s touto svou strategií úspěšní. Ve snaze zjistit současnou adresu své oběti násilník často nutí orgán sociálně právní ochrany dětí místo úkrytu oběti prozradit, což tento orgán s poukazem na ochranu práv otce většinou i učiní. Já se však domnívám, že tento postup orgánu sociálně právní ochrany dětí nejen, že není v zájmu dítěte, ale znamená i porušení práva na tělesnou integritu oběti domácího násilí podle čl. 7 Listiny základních práv a svobod.²⁸³ Okolnost, že se matka s nezletilým dítětem před agresivním otcem tohoto dítěte ukrývala a tím mu „zabraňovala v normálním přístupu k dítěti“ bývá u předmětného soudu bohužel často hodnocena jako okolnost svědčící v neprospěch této matky.

Nejsou-li rodiče rozvedeni a dohoda mezi nimi není možná, musí být opatrovníckým soudem rozhodnuto, do čí péče budou děti předány a v jakém rozsahu se budou s druhým rodičem stýkat.

Podle ustanovení § 26 zákona o rodině upraví soud ještě před rozhodnutím, kterým se rozvádí manželství rodičů nezletilého dítěte, jejich práva a povinnosti k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Pokud jsou oba rodiče způsobilí vychovávat dítě, mají-li o jeho výchovu zájem, je-li to v zájmu dítěte a lépe tak budou zajištěny jeho potřeby, může soud svěřit

²⁸³ Stran kolize povinností uložených pracovním orgánem sociálně-právní ochrany dítěte zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v aktuálním znění, prošetřit oznámení násilníka, že matka neplní řádně výkon rodičovské zodpovědnosti, o dítě řádně nepečuje, a snahy neprozradit adresu skrytého azylového domu, jsem se v praxi snažila prosadit ten postup, že do azylového domu se skrytou adresou dochází k provedení šetření a adresu tohoto zařízení zná výhradně jedna jediná pracovníce orgánu sociálně-právní ochrany dítěte, která provádí dožadovaná šetření ve všech předmětných případech. Do svého spisu potom zanáší údaj „utajený pobyt“. Jak totiž vyplývá z šetření, v žádném předpise povinnost orgánu sociálně-právní ochrany dítěte uvést adresu jeho pobytu v případě, že existuje podezření, že jeho rodič narušuje jeho řádný vývoj, výslovně stanovena není. (M.H.)

dítě do společné případně střídavé péče (§ 26 odst. 2 zákona o rodině)²⁸⁴. Domníváme se však, že v případech domácího násilí nelze o svěřeni dítěte do střídavé péče vůbec uvažovat. Atmosféra přítomnosti násilí, která by takovým rozhodnutím byla dále přizívána nese negativní odraz na psychice nezletilého dítěte a předává mu pro budoucnost patologické vzorce chování.²⁸⁵

Při rozhodování o svěřeni dítěte do výchovy rodičů soud sleduje především zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, vlohy, schopnosti a vývojové možnosti se zřetelem na životní poměry rodičů a bere v úvahu i právo dítěte vyjádřit vlastní názor (ustanovení § 31 odst. 3 zákona o rodině). Při svém rozhodování přihlídně soud rovněž k citové orientaci a zázemí dítěte, k výchovným schopnostem toho kterého rodiče, jeho zodpovědnosti, stabilitě budoucího výchovného prostředí, ke schopnosti rodiče dohodnout se na výchově s druhým rodičem, k citovým vazbám dítěte na sourozence, prarodiče a další příbuzné včetně bytových poměrů. Soud bere v úvahu, kdo kromě řádné péče o dítě dbal o jeho výchovu po stránce citové, rozumové a mravní. Právě posledně vyřčené je třeba podle našeho názoru při rozhodování o svěřeni dítěte nepodceňovat a postavit nad ostatní kritéria jako prioritní otázku, kterou by měl soud zkoumat.

V naprosté většině případů v praxi má agresor tendence zneužívat svých rodičovských práv proti své týrané oběti. Domníváme se, že v případech rozhodování o výchově a výživě nezletilých dětí, kdy otec těchto nezletilých dětí fyzicky týral jejich matku, by mělo být vždy nařizeno provedení znaleckého posudku na posouzení jeho výchovné způsobilosti.

Bylo prokázáno, že mediace v případech domácího násilí již z povahy předmětného jevu není vhodná.²⁸⁶ Jako výsledek takového jednání mezi oběti domácího násilí a agresorem totiž nemůže vzniknout oboustranně akceptovatelný kompromis, který je esenciálním znakem mediace, ale jednostranně vynucená a pod hrozbou násilí za strany násilníka uplatněná povinnost.

²⁸⁴ Podrobněji např. Novák, T. a Hrušáková, M.: Reálně o společné či střídavé porozvodové výchově, Bulletin advokacie, 1999, č. 3, str. 30 a násl.

²⁸⁵ O následcích domácího násilí na dětech vyrůstajících v takových vztazích podrobněji např. Kauffman, J. a Zigler, E.: Do Abused Children Become Abusive Parents?, American Journal of Orthopsychiatry, 1987, No 57, str. 186-192; Davis, L. a Carlson, B.: Observation of Spouse Abuse: What Happens to the Children?, Journal of Interpersonal Violence, 1987, No 2 (3), 1987, str. 178-191; Vaníčková, E.: Násilí v rodině. Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, první vydání, Praha, Univerzita Karlova 1995

²⁸⁶ Více např. Logar, R.: Mediácia - pre a proti In: Piata žena, Aspekty násillia páchaného na ženách (Aspekt), první vydání, Bratislava, 2001, str. 79

I když je dítě svěřeno do péče oběti domácího násilí, má jeho druhý rodič **právo na styk** s takovým dítětem. Bohužel většina agresorů si toto právo v praxi vykládá tak, že mu dává možnost stýkat se se svou obětí.²⁸⁷

Pokud byly děti svědky domácího násilí mezi rodiči, je třeba vzít v úvahu, zda by jejich styk s otcem neměl být v jejich zájmu dočasně omezen, eventuálně přerušen, aby tak byla zajištěna jejich psychická pohoda.

Studie týkající se následků domácího násilí na život dětí ukazují, že ještě významnější než fyzické poranění jeho oběti je jeho vliv na pocit bezpečnosti u dětí a obecně na jejich rozvíjející se osobnost. Bylo prokázáno, že u dětí, které jsou svědky domácího násilí, se projevují téměř shodné psychické problémy a poruchy chování jako u týraných dětí, včetně deprese, agresivity, neposlušnosti, nočních můr, slabých výkonů ve škole a somatických zdravotních problémů.²⁸⁸

Ustanovení § 27 odst. 3 zákona o rodině dává možnost, je-li to nutné v zájmu dítěte, **styk s dítětem omezit či zakázat**. Soud může upravit rovněž styk dítěte s prarodiči a sourozenci. V praxi však většinou k omezení (a už vůbec ne k zákazu) styku násilníka s nezletilým dítětem nedochází. Odůvodnění takových rozhodnutí znějí, že se otec nezletilého dítěte sice dopouštěl násilí na jeho matce, toto však nijak nesnižuje jeho otcovské kvality. Podle našeho názoru by však mělo být v případech dětí z rodin ohrožených domácím násilím správně přihlédnuto mimo jiné i ke skutečnosti, že dítě je mnohdy svědkem agresivních výpadů proti matce a kontaktu s otcem se proto brání.

Zákaz styku rodiče s dítětem znamená faktický a velmi zásadní zásah do práv rodiče, která mu vyplývají z institutu rodičovské zodpovědnosti. Soud si pro toto své rozhodnutí přizve znalce k posouzení závažnosti ohrožení zdraví dítěte. Pokud dítě nebylo přímou obětí domácího násilí a nebylo samo týráno,

²⁸⁷ Je až komické, že podle našich zkušeností v praxi 90% násilníků na otázku, jak by si představovali styk se svým nezletilým dítětem, odpovídá, že vyžadují styk s nezletilým dítětem každý den, nejméně však tři hodiny ve svém bytě vždy za přítomnosti matky. Nemusíme příliš zdůrazňovat, že tyto muži se o své děti v praxi nestarají, pobyt s nimi je nebaví, dárky jim nekupují, své vyživovací povinnosti k nim neplní. Svým bytem přítom označují byt, ke kterému jim svědčí s jejich obětí společně právo, a kam v krátkém mezidobí většinou stačili nastěhovat svoji novou partnerku, kterou podle svých slov potřebují k tomu, aby jim uklidila, uvařila apod. Následně uzavřou své úvahy tím, že oni se vlastně rozvádět nechťejí, a umožní proto matce, aby se do jeho bytu mohla vrátit. To vše s poukazem na zájem dítěte. Jako komické nám však už nepřipadá, že zainteresované statní orgány se nad těmito výroky násilníka většinou ani nepozastaví.

²⁸⁸ Podrobně se tomuto tématu věnuje Davis, L. a Carlson, B.: Observation of Spouse Abuse: What Happens to the Children?, Journal of Interpersonal Violence, 1987, No 2 (3), str. 178-191

tedy bylo-li „pouhým“ svědkem násilí mezi rodiči, řízení o zákaz omezení nebo zákazu styku trvá většinou minimálně po dobu jednoho roku. Velmi často tak v praxi dochází k tomu, že dítě je v době odborného zkoumání za účelem vypracování předmětného znaleckého posudku již relativně v psychické pohodě, která plyne jednak z faktického přerušení kontaktů s otcem, jednak z péče matky a zejména z přerušení toku násilí. Ve světle vyjádření znalce ustanoveného soudem velmi často vůbec neinformovaného o problematice domácího násilí, podle něhož zdravotní stav takového dítěte nevyžaduje přerušeni jeho styku s otcem, potom vyznívá tvrzení matky a iniciace předmětného soudního řízení jako účelové jednání, směřující k poškození otce.

Ustanovení § 27 odst. 2 zákona o rodině považuje kvalifikované bránění ve styku s dítětem za zvláštní případ tzv. změny poměrů, která umožňuje vynechat nové rozhodnutí o výchovném prostředí²⁸⁹.

Z našich zkušeností z praxe dále vyplynulo, že realizovat styk dítěte s rodičem, který se dopouštěl na jeho druhém rodiči domácího násilí tak, aby byl přítomen i tento druhý rodič (většinou matka), je fakticky nemožné. Již samo předávání dítěte ke styku mezi takovými rodiči totiž představuje zejména pro dítě velkou psychickou zátěž. V praxi se proto osvědčilo předávání dítěte za přítomnosti třetí, od rodičů odlišné, osoby. Bohužel nebývá běžně soudy určováno, aby taková třetí osoba mohla být přítomna po celou vymezenou dobu styku na neutrální půdě.²⁹⁰

Vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte může soud, neučiní-li tak orgán sociálně právní ochrany dětí, učinit v souladu s ustanovením § 43 zákona o rodině tato opatření:

- **napomenutí** nezletilého nebo jeho rodiče, eventuálně i třetí osoby,
- **vyslovení dohledu** nad nezletilým nebo jeho rodiči v případě závažnějšího zanedbání výchovy dítěte,
- **uložení omezení**, která se přímo týkají nezletilého s cílem zabránit škodlivým vlivům na jeho výchovu.

Ustanovení § 44 odst. 1 zákona o rodině potom upravuje **pozastavení výkonu rodičovské zodpovědnosti**. Toto opatření přichází v úvahu tehdy, existuje-li na straně jednoho rodiče závažná překážka objektivního charakte-

²⁸⁹ Více např. Radvanová, S., Zuklínová, M.: Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva, první vydání, Praha, C.H.Beck, 1999, str. 68

²⁹⁰ Velmi výjimečně poskytují takovou pomoc pracovníce orgánu sociálně právní ochrany dítěte či pracovníce Fondu ohrožených dětí. Na základě našich zkušeností z praxe však doporučujeme umožnit (soudně nařídit) tento postup vždy v případě, kdy se matka s dítětem skrývá před agresorem v azylovém domě s utajenou adresou.

ru, která mu ve výkonu rodičovské zodpovědnosti brání, a vyžaduje-li to zájem dítěte. Výkon práv a povinností plynoucích z rodičovské zodpovědnosti přechází v takovém případě na druhého rodiče.

Ustanovení § 44 odst. 2 zákona o rodině zakotvuje **omezení rodičovské zodpovědnosti**. Toto opatření vychází z existence subjektivní překážky na straně jednoho, případně obou, rodičů. Soud omezi rodičovskou zodpovědnost tomu z rodičů, který nevykonává řádně povinnosti z této zodpovědnosti vyplývající a vyžaduje-li to zájem dítěte. Přitom konkrétně vymezí práva a povinnosti, na které se toto omezení vztahuje. Základním bodem v tomto úvahovém kontextu zůstává v této práci již několikrát zmiňovaná otázka definice „zájmu dítěte“ v případě, že na něj výchovně působí osoba, která se chová agresivně v rámci svého partnerského života, čemuž je dítě většinou přítomno.

Ustanovení § 44 odst. 3 zákona o rodině ustanovuje **zbavení rodičovské zodpovědnosti**. Soud zbaví rodiče jeho rodičovské zodpovědnosti, zneužívá-li ji nebo její výkon nebo ji závažným způsobem zanedbává. Musí se jednat však jednat o tak značný stupeň ohrožení dítěte, že zbavení rodičovské zodpovědnosti je jediným účinným prostředkem ochrany dítěte a ochrana práv dítěte převažuje v tuto chvíli nad základními lidskými právy jeho rodičů. Řízení o zbavení rodičovské zodpovědnosti soud zvažuje zejména v případě, dopustil-li se rodič proti svému dítěti trestného činu. V úvahu mimo trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 trestního zákona může přicházet také týrání svěřené osoby § 215 trestního zákona, ohrožování mravní výchovy mládeže § 217 trestního zákona a pohlavní zneužívání § 242 trestního zákona.

Využití těchto institutů při řešení případů rodin postižených domácím násilím je však v praxi výjimkou. Důvod je třeba hledat pravděpodobně v převládajícím přesvědčení, že domácí násilí rovná se soukromý problém, sféru jednotlivce, kam nemá stát zasahovat.

OCHRANA NEZLETILÝCH DĚTÍ POSKYTOVANÁ TRESTNÍM PRÁVEM

V praxi dochází velmi často k tomu, že se agresor, který týrá matku svého dítěte, zároveň dopouští některého z trestných činů i proti svému dítěti. Bohužel většinou ani tato skutečnost nemá za následek omezení agresora na jeho rodičovských právech k tomuto nezletilému dítěti. Vzhledem k tomu, že oproti

výše řečenému zastáváme odlišný názor spočívající v přesvědčení, že trestný čin spáchaný rodičem na jeho dítěti by měl vždy najít odraz v omezení rodičovských práv takového rodiče, dovolíme si na tomto místě naší práce malý odklon od tematiky efektivnosti ustanovení rodinného práva vzhledem k cíli ochrany společnosti před domácím násilím nastíněním některých možností ochrany dětí nacházejících se v rodinách, kde je přítomno domácí násilí, prostřednictvím norem trestního práva.

V rámci trestního práva je poskytována zvláštní ochrana nezletilým dětem v ČR zejména prostřednictvím ustanovení nacházejících se v Hlavě VI. trestního zákona pod názvem „**Trestné činy proti rodině a mládeži**“. Mezi zde zahrnuté skutkové podstaty využitelné v boji proti domácímu násilí patří uvést např. trestný čin **zanedbání povinné výživy** (§ 213 trestního zákona), jehož objektem je nárok na výživu nezletilého nebo nezaopatřeného dítěte. Dlužno podotknout, že „materiální nouzi pro neplnění vyživovací povinnosti druhým rodičem je v ČR vystaveno minimálně 20 tisíc dětí.“²⁹¹ Toto číslo nám totiž označuje počet dětí, kterým je podle zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, v aktuálním znění (dále jen „zákon o sociální potřebnosti“) vyplácen příspěvek na výživu.

V rodinách, kde je přítomno domácí násilí, dochází velice často i k páchání trestného činu **týrání svěřené osoby** (§ 215 trestního zákona). Tento trestný čin je spáchán tehdy, pociťovala-li jeho oběť jednání pachatele jako těžké příkoří, přičemž není bezpodmínečně nutné, aby jeho následkem vznikla škoda na zdraví. V rodinách ohrožených domácím násilím, jsou-li děti svědkem nedůstojného, ponižujícího a násilného jednání jednoho z rodičů, ať již pokrevního rodiče nebo rodiče nevlastního, který do rodiny de iure nebo via facti přibyl, dochází často k jejich vystavení psychickému týrání. Podle odhadu českých nestátních neziskových organizací jsou asi dvě třetiny dětské populace pasivními účastníky domácího násilí.²⁹² Pod tímto zorným úhlem by bylo možno konstatovat, že trestnému činu týrání svěřené osoby je v ČR vystaven značný, blíže neurčený, počet dětí.

Každá osoba, která se o týrání osoby svěřené hodnověrným způsobem dozví, je povinna podle ustanovení § 167 trestního zákona tento trestný čin přezkázat a dále podle § 168 trestního zákona tento trestný čin oznámit, jinak se sama trestného činu dopouští. Avšak na tomto místě se patří podotknout, že k indiciím naznačujícím týrání nezletilých dětí jsou v ČR často lhostejní např. i lékaři a učitelé těchto dětí.

²⁹¹ Statistika Ministerstva práce a soc. věcí ČR za rok 1999

²⁹² Koukolík, F., Drtilová, J.: Zlo na každý den, první vydání, Praha, Galen, 2001, str. 395

U mnoha případů rozvratu v rodinách ohrožených domácím násilím není respektováno ani pravomocné rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů. Toto jednání je v trestním zákoně kvalifikováno jako trestný čin **únosu** podle § 216 trestního zákona. O únos však nejde tehdy, jestliže rodič – byť i za použití násilí – odejme dítě druhému rodiči v době, kdy soud ještě o svěřeni nezletilého dítěte do péče právoplatně nerozhodl. Tyto situace jsou v případech vyhrocených sporů o dítě poměrně časté, přičemž takového jednání se dopouštějí spíše otcové.

Proti **maření výkonu úředního rozhodnutí**, který nastává v rámci sledované otázky za situace, kdy soud o výchově dítěte již rozhodl, ale rodič, u něhož se dítě fakticky nachází, ho odmítá vydat, je nutno postupovat nejdříve podle občanskoprávních ustanovení týkajících se výkonu rozhodnutí (ustanovení § 272 a 273 občanského soudního řádu) a teprve pokud tato cesta selže, nastupuje trestní odpovědnost za trestný čin **maření výkonu úředního rozhodnutí** podle § 171 trestního zákona.

Podle našeho názoru lze využít k ochraně nezletilých dětí nacházejících se v rodinách ohrožených domácím násilím rovněž trestný čin **ohrožování mravní výchovy mládeže** podle ustanovení § 217 trestního zákona. Skutkovou podstatu tohoto trestného činu totiž naplňuje jednání pachatele, které má za následek vydání nebezpečí zpusnutí nezletilého dítěte, neboť toto dítě si „osvojí jiné škodlivé návyky, zájmy nebo sklony ...“. Jak bylo řečeno již výše, děti, které vyrůstají v prostředí ponižování a agrese, si do svého budoucího života odnášejí nezdravé modely chování. Většinou nejsou schopny normální sociální komunikace a případně nezdary nebo mezilidské konflikty mají tendence řešit tak, jak byly naučeny, tedy za pomoci agrese proti lidem nebo věcem.²⁹³

VÝŽIVNĚ

V zákoně o rodině jsou stanoveny vyživovací povinnosti rodičů a dětí; vyživovací povinnost mezi osvojencem a osvojitelem, vyživovací povinnost mezi příbuznými v pokolením přímém, vyživovací povinnost mezi manžely, příspěvek na výživu rozvedeného manžela a příspěvek na výživu a úhradu některých nákladů neprovdané matce.

Pro rodiny ohrožené domácím násilím je jedním z příznačných znaků mimo jiné i finanční nouze matek a nezletilých dětí z takových rodin. Ekonomická

²⁹³ K otázce vývoje dětí v násilnických vztazích podrobně Russell, D. E. H.: *The Secret Trauma*, 1 – st edition, New York, Basic Books, 1986

nadvláda a manipulace prostřednictvím financování rodiny totiž přichází v rodinách ohrožených domácím násilím většinou jako první. Běžným standardem v takových rodinách potom bývá chování násilníka (spojeného s jeho obětí manželstvím), spočívající např. v zadržování finančních prostředků rodiny a jejich následném přerozdělování tak, že oběti přidělí pouze nízký finanční obnos určený výhradně na stravu a na nezbytné např. hygienické potřeby, zamezení přístupu k rodinným účtům, neinformování oběti o výši jeho příjmů, ať již ze závislé nebo jiné činnosti, markantním rozdílu v jeho životní úrovni oproti životní úrovni ostatních členů této rodiny atd.²⁹⁴

V naší praxi jsme byly často konfrontovány s poznatkem, že oběti domácího násilí většinou nejsou seznámeny s možnostmi přiznanými zákonem o rodině, kterými lze jejich partnera přimět k plnění povinností. Bohužel jsme též zjistily, že iniciace předmětného soudního řízení vede často ke stupňování agrese povinného.

Zákon o rodině vychází z principu, že muž i žena mají v manželství stejná práva a povinnosti. Konkrétně se jedná zejména o právo na stejnou životní úroveň, povinnost hradit náklady společné domácnosti a právo na společné rozhodování o společných věcech. V praxi však dochází k četnému porušování těchto ustanovení v násilných vztazích. Například podle ustanovení § 19 jsou oba manželé povinni pečovat o uspokojování potřeb rodiny podle svých schopností, možností a majetkových poměrů. „Požadavek, aby manželé měli stejnou životní úroveň, je zdůvodněn jejich stejným postavením v manželství, v rodině a společnosti... Třebaže manželé opatřují potřeby rodiny podle svých schopností a možností, které nemusí být a zpravidla nejsou stejné, podílejí se stejnou měrou na hospodářském výsledku své činnosti a mají proto také **právo na stejnou životní úroveň**.“²⁹⁵ Z tohoto práva se potom odvíjí i nárok na **výživné mezi manžely** tehdy, když je pravidlo práva na stejnou životní úroveň porušeno. V případě, že jeden z manželů nesplní svoji povin-

²⁹⁴ Více např. Egger, R.: *Násilie voči ženám v intímných vztazích*, Záznam z workshopu In: Kol. autorů: *Násilie II - tematické číslo Aspektu*, první vydání, Bratislava, 1999, str. 63; Šintalová, S.: *Domáce násilie - zneužívané ženy v partnerskom vzťahu*, Diplomová práca, Bratislava, Katedra psychológie FF UK, 1997; Čírtková, L.: *Oběti domácího násilí*, *Psychologie dnes*, 2001, číslo 1, str. 14 a násl.

²⁹⁵ *Zhodnocení Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 1977*, sp. zn. Cpj 36/77, publikované v SbRc. pod číslem 3/1978

nost hradit náklady společné domácnosti²⁹⁶, rozhodne na návrh druhého soud (§ 19 odst. 3 zákona o rodině).

Z pohledu praxe vnímáme jako velmi problematické, aby oběť domácího násilí za situace, kdy s agresorem trvale žije a ten jí permanentně týrá, po něm vymáhala prostřednictvím soudu nějaké finanční plnění. Naopak, hodnoceno z hlediska efektivnosti, si dovedeme představit určité případy, kdy toto ustanovení dokáže naplnit cíl ochrany týrané ženy. Jedná se například o případ, kdy oběť domácího násilí odchází na krátký čas ze společného bytu např. do azylového domu, aby si odpočinula a v klidu srovnala své priority, avšak s úmyslem nepřerušit vedení a trvání společné domácnosti s násilníkem a agresor v tento moment přestane hradit služby spojené s užíváním bytu apod. Oběť domácího násilí nacházející se v relativním bezpečí může v tomto okamžik podat žalobu na povinnost násilníka hradit náklady společné domácnosti, přičemž na tento typ podání může podle našeho názoru s úspěchem navázat i návrh na předběžné opatření např. právě na povinnost agresora uhradit náklady spojené s užíváním bytu (ustanovení § 74 až 78a občanského soudního řádu).

Oběť domácího násilí, která iniciuje řízení v otázkách výživného, většinou již vyčerpala všechny mimoprávní prostředky pro řešení předmětného problému. Jak již bylo výše zmíněno, *conditio sine qua non* rozvodu manželství je pravomocné rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu. Tato skutečnost v praxi přenáší „soubor“ mezi rodiči na půdu opatrovníckého soudu.

Je běžné, že domácí násilník zaujímá k otázce výše výživného odmítavé stanovisko, výživné nehradí, zatímco však s velkou vehemencí uplatňuje své právo na výchovu a styk s dětmi. Z řad takových otců se ozývá často argumentace, že z výživného by měla prospěch i matka, akcentovaná výroky „chtěla jsi rozvod, tak se starej“, přičemž opomíjí skutečnost, že výživné má osobní charakter a je určeno nezletilému dítěti.²⁹⁷

²⁹⁶ Zákon o rodině stojí k občanskému zákoníku v postavení *lex specialis* k *legi generali*, jinými slovy řečeno, co není upraveno v zákoně o rodině, upravuje občanský zákoník, a tak i pro definici pojmu „domácnost“ musíme zabrousit do ustanovení občanského zákoníku – konkrétně ustanovení § 115, které pod tímto termínem vnímá nejméně dvě fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují své potřeby (přičemž obě tyto podmínky musí být naplněny kumulativně).

²⁹⁷ Podle ustanovení § 85 odst. 2 zákona o rodině má dítě právo na životní úroveň svých rodičů. Za odůvodněné potřeba dítěte lze, je-li to možné, považovat i tvorbu úspor pro budoucnost.

Velmi častá bývá v praxi rovněž realizace „výměnného obchodu“ v podobě uzavření dohody o adekvátní výši výživného pro nezletilé děti bez komplikací prodlužujících předmětné soudní řízení za umožnění co nejširšího styku dítěte s agresivním rodičem, bez ohledu na to, je-li širší kontakt v zájmu dítěte, či nikoli. Na tomto místě je však třeba podotknout, že matky obětí domácího násilí nebývají ochotny tyto nabídky akceptovat, ale jejich obtížná životní situace (strach z násilí, ekonomická tíseň atd.) je k tomu nutí.

Otázka stanovení výše výživného je otázkou schopností a možností výživným povinovaného po zjištění jeho příjmů. Z hlediska sledované efektivnosti nastává prakticky neřešitelná situace tam, kde se zjišťují příjmy rodiče z jiné než závislé činnosti, zejména z podnikání. Pokud totiž takový rodič dobrovolně neudá své příjmy v pravé výši a z vlastní vůle neplatí vyměřené výživné, ocitají se dítě, rodič, kterému bylo dítě svěřeno do péče, právní zástupce tohoto rodiče i soud v bludném kruhu.

Nesplní-li rodič povinnost prokázat své příjmy předložením podkladů pro zhodnocení svých majetkových poměrů a umožněním soudu zjistit i další skutečnosti potřebné pro rozhodnutí zpřístupněním údajů chráněných podle zvláštních předpisů, platí fikce, že jeho průměrný měsíční příjem činí patnáctinásobek částky životního minima potřebné k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb tohoto rodiče podle zákona č. 463/1991 Sb., o životním minimu, ve znění pozdějších změn a doplňků.²⁹⁸ Avšak v praxi uplatnění této možnosti pro ochranu nezletilých dětí z rodin postižených domácím násilím nebývá běžné, neboť nějaké příjmy jsou vykázaný vždy a zjistit, zda se jedná o úplný výčet, je věcí takřka nerealizovatelnou. Relativní výhodu při tomto šetření představuje pouze skutečnost, má-li rodič, kterému bylo dítě svěřeno do péče, alespoň rámcovou představu o majetkových poměrech rodiče povinovaného úhradou výživného a tyto je schopen nějakým způsobem prokázat. V případech domácího násilí však tyto znalosti většinou chybí, neboť oběť domácího násilí byla od finančních prostředků (přehledu o nich), kterými disponuje agresor, většinou cíleně separována.

Se zvyšující se nezaměstnaností se množí případy, kdy rodič povinovaný výživou zůstane bez příjmů, někdy i bez podpory v nezaměstnanosti, a nemá žádný movitý nebo nemovitý majetek resp. nelze mu žádné příjmy nebo majetek prokázat. V těchto případech by podle našeho názoru i s vědomím současné nesolventnosti takového rodiče **výživné na nezletilé dítě mělo být sta-**

²⁹⁸ Jde o ustanovení § 85a zákona o rodině - podrobněji Prokop, M. - Huňková, M. - Jelínková, R. a Rezková, A.: Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí, první vydání, Ekologický právní servis, Brno, 2000, str. 22-23

noveno, a to z toho důvodu, aby dítěti vznikl nárok na dávku poskytovanou podle § 5 zákona č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti v platném znění (příspěvek na výživu dítěte).

Obvyklým následkem rozvodu z důvodu domácího násilí a svěřeni dětí do péče matky je výrazný pokles životní úrovně neúplné rodiny, zatímco životní úroveň jeho otce bývá často i velmi nadstandardní. Protože matka svoji vyživovací povinnost plní výkonem osobní péče a poskytováním bydlení dítěti, má takové dítě právo podílet se na životní úrovni druhého rodiče prostřednictvím adekvátně určeného, byť i na české poměry atypicky vysokého, výživného.

PŘEDBĚŽNÁ OPATŘENÍ

Okolnost, že se matka s nezletilým dítětem před agresivním otcem tohoto dítěte ukrývala a tím mu bránila ve výkonu jeho rodičovské zodpovědnosti, bývá u opatrovnického soudu bohužel často hodnocena jako okolnost svědčící v neprospěch této matky. Z hlediska sledované efektivity je proto namístě, aby taková matka nejlépe ještě před odchodem z domácnosti, kterou sdílí s agresorem, podala k soudu návrh na zahájení řízení o úpravu práv a povinností k dětem, včetně návrhu na vydání předběžného opatření v této věci²⁹⁹ (podrobněji viz výše kapitola 3.5.2).

Orgán sociálně-právní ochrany dítěte disponuje možností poskytnout nezletilým dětem účinnou ochranu v podobě zvláštního druhu předběžného opatření, jestliže se dítě ocitlo bez jakékoliv péče nebo **jsou-li život nebo příznivý vývoj dítěte vážně ohroženy nebo narušeny** (§ 76a občanského soudního řádu). O tomto návrhu musí být rozhodnuto bezodkladně, nejpozději do 24 hodin poté, co byl podán. V praxi je toto mimořádné předběžné opatření používáno jen velmi zřídka a téměř výhradně jen při návrhu na nařízení ústavní výchovy nezletilých dětí.

V případech zvláště brutálních forem domácího násilí ve formě fyzických útoků, kterých je dítě očitým svědkem a je tedy psychicky týráno³⁰⁰, je jeho

²⁹⁹ Předběžné opatření je institut v českém občanském právu sloužící k zatímní úpravě poměrů účastníků ještě před zahájením řízení (ustanovení § 74 odst. 1 občanského soudního řádu) či během řízení (ustanovení § 102 občanského soudního řádu). Soud má zákonem stanovenou lhůtu 7 dnů k rozhodnutí o podaném návrhu na vydání předběžného opatření (ustanovení § 75 odst. 4 občanského soudního řádu). Podmínkou pro nařízení předběžného opatření jsou okolnosti, které musí být nejen tvrzeny, ale i osvědčeny důkazy.

³⁰⁰ Více např. Russell, D. E. H.: *The Secret Trauma*, 1 –st edition, New York, Basic Books, 1986

příznivý vývoj zajisté vážně ohrožen a umístění dítěte do péče vhodných rodičů nebo jiných důvěryhodných osob by v tento moment přineslo úlevu jak jemu, tak jeho matce, která by tím získala čas pro fyzickou a částečně i psychickou rekonvalescenci a prostor pro další právní kroky. Tento postup je však podmíněn především předpokladem, že policejní orgány a orgány sociálně-právní ochrany dětí nebudou domácí násilí bagatelizovat a o jeho existenci v rodině, kde se nachází nezletilé dítě se budou vzájemně v základním informovat a na řešení těchto případů podle potřeby spolupracovat.

ROZVOD MANŽELSTVÍ V SITUACÍCH DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Jak vyplynulo již z výše řečeného, za současného stavu praxe řešení problematiky domácího násilí má oběť domácího násilí z hlediska efektivity bohužel většinou jen jedinou možnost, jak násilí na sobě páchané zastavit. Touto možností je její důsledná právní a zejména fyzická separace od agresora. Manželství zaniká právně dvěma způsoby – smrtí či prohlášením jednoho z manželů za mrtvého a nebo jeho soudním rozvodem. Většina obětí domácího násilí, s nimiž jsme se setkaly, žila bohužel v tom omylu, že rozvodem manželství jejich problémy skončí, avšak právě opak tohoto byl pravdou. Agresor totiž od momentu rozhodnutí oběti opustit vztah svou snahu o získání moci nad ní ještě více prohloubil. U oběti domácího násilí ve zvláště intenzivní formě navíc po opuštění vztahu nastoupil psychický stav plný hlubokého smutku. Tyto oběti najednou nevěděly, jak mají v normálním životě žít, léty týrání byly koncentrovány na jedinou životní strategii, eliminovat násilí³⁰¹, pro nic jiného neměly ve svém životě prostor, po odchodu od agresora tak nastoupil v jejich životě stav určitého vakuu.³⁰²

Pakliže jsou manželé schopni se na vypořádání svých záležitostí dohodnout, přichází v úvahu tzv. nesporný rozvod bez zjišťování příčin rozvratu (ustanovení § 24a zákona o rodině), což však většinou ve vztazích mezi obětí a domácím násilníkem není možné a tak přichází do úvahy tzv. rozvod sporný se zjišťováním příčin rozvratu (ustanovení § 24 zákona o rodině), eventuelně tzv. rozvod ztížený (ustanovení § 24b zákona o rodině).

V případech rozvodu z důvodu domácího násilí nelze předpokládat, ale ani vyloučit, rozvod podle § 24a zákona o rodině. Poznatky z praxe nám ukazují, že tam, kde má manžel na rozvodu manželství zájem (většinou z důvodů

³⁰¹ Více např. Čo prežívajú a cítia bité ženy (Pro Familia) In: *Násilie I*, (Pro Familia), prvé vydanie, Bratislava, Aspekt, 1998, str. 133–136

³⁰² Více např. Herman, J. L.: *Trauma and Recovery*, 1 –st edition, New York, Basic, 1992

navázání nového vztahu), je jeho fyzické i psychické násilí vůči manželce, stejně jako ekonomické zanedbávání rodiny, reakcí na nesouhlas manželky s jeho odchodem. Úsilí zbavit se současné rodiny vede agresora k tomu, že za pomoci advokáta navrhuje jako první vypořádání majetkových práv a povinností a otázky společného bydlení cestou dohody, stejně tak jako úpravu poměrů nezletilých dětí po rozvodu. V těchto typech případů je však běžné, že řešení otázek majetkových a bydlení je přijato většinou na úkor zájmů ženy. Slabinou současného úpravy tzv. konsensuálního rozvodu podle našeho názoru je, že z ní nepochybně nevyplývá, že soud je oprávněn zkoumat opravdovost a vážnost předmětného souhlasu účastníků řízení. Uzavřené dohody totiž nejsou přezkoumávány z hlediska jejich rozporu s dobrými mravy, vážností vůle, svobody projevu, určitosti a dovolenosti, ba často ani z hlediska blaha dítěte.

Rozhodne-li se vdaná žena ukončit násilný vztah, je za současného stavu praxe řešení případů domácího násilí běžné, že bude podávat návrh na rozvod manželství opakovaně (ustanovení § 24 zákona o rodině). Tzv. „ztižený rozvod“ podle ustanovení § 24b zákona o rodině bude v praxi řešení případů výjimkou.

Tzv. velkou novelou zákona o rodině provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. bylo odděleno řízení o rozvod manželství od řízení opatrovnického. Důvodem byla snaha o zamezení dlouhodobým sporům o děti poté, kdy manželství již bylo rozvedeno. Jak jsme však uvedly výše, opak jest pravdou a řízení opatrovnické se zejména v případech rodin stížených domácím násilím stává prostředkem „boje“, jehož rukojmím je dítě. Je běžnou praxí, že soudy k obsahu návrhu na rozvod nepřihlížejí, posuzují pouze výchovnou způsobilost obou rodičů bez ohledu na existenci domácího násilí v rodině a jeho nositele. V tomto ohledu se jeví příznivější pro dítě i matku např. úprava německá.³⁰³ Podle našeho názoru spočívají výhody společného řízení o rozvod manželství a řízení opatrovnického v tom, že soud rozhodující o rozvodu manželství a současně o tom, komu bude dítě svěřeno do péče, má možnost seznámit se se skutečnostmi charakterizujícími výchovné prostředí v rodině. Tím, že (např. podle již výše zmiňovaného německého práva) současně s posuzováním návrhu na rozvod rozhoduje i o následcích rozvodu (tzn. vyrovnání majetku, výživné pro rozvedeného manžela, práva a povinnosti k nezletilým dětem) má soud ke svému rozhodování k dispozici kompletní informace o předmětné rodině, čímž podle našeho názoru dochází k výraznému posílení efektivnosti ochrany obětí domácího násilí.

³⁰³ Více např. Schwab, D.: Familienrecht, první vydání, München, C.H.Beck, 1999, str. 194 an.

Platná právní úprava neposkytuje podle našeho názoru z hlediska sledované efektivnosti při řízení o rozvod manželství dostatečnou ochranu slabšímu z účastníků řízení. Současný stav, kdy výrok o příčině nebo podílu na rozvratu manželství není součástí rozsudku a nebývá ani řádně uveden v odůvodnění, může založit nejen nespravedlivé rozhodnutí stran nákladů tohoto řízení, ale rovněž podpořit tendenci dalších rozhodnutí poškozujících toho manžela, který se větší měrou na rozvratu manželství nepodílel. Rozsudek o rozvodu manželství totiž bývá běžně používán jako důkaz v řízení o vypořádání společného jmění manželů, zrušení společného nájmu bytu, stanovení výživného pro rozvedeného manžela.³⁰⁴

SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANA DĚTÍ

Přímou souvislost s ustanoveními zákona o rodině má zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, v aktuálním znění (dále jen „zákon o sociálně-právní ochraně dětí“). Pojmem „sociálně-právní ochrana dítěte“ se rozumí zejména ochrana práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, dále ochrana oprávněných zájmů dítěte, a to včetně ochrany jeho jmění, a v neposlední řadě i působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.³⁰⁵

³⁰⁴ V Rakousku je upraven rozvod na základě viny z důvodů domácího násilí. Po novele účinné od 1.1.2000 je důvodem k rozvodu na základě viny tělesné násilí nebo těžké psychické utrpení (§48 EheGO) a těžká manželská provinění (§49 EheGO). Manželská provinění nejsou v zákoně taxativně vymezena. Výkladem lze dovodit, že za manželská provinění se považují: trestná činnost jednoho z manželů, zlovolné opuštění společného bytu nebo bránění vstupu do bytu, nezájem o finanční zabezpečení rodiny, zanedbávání domácnosti, porušení povinnosti vzájemné pomoci, porušení manželské věrnosti, nedostatek lásky, pravidelné zanedbávání, nadávky, nevyprovokované těžké týrání, bezdůvodné odmítání pohlavního styku, alkoholismus, gamblerství, porušení listovního tajemství, štvání dítěte proti rodiči, instalace odposlouchávacího zařízení, smyšlené trestní oznámení, bezdůvodná pomluva, malicherné obviňování, vyloučení kontaktu s příbuznými, potlačování rozvoje druhého manžela. Podrobně se tomuto věnuje např. Fritsch, B., Maurer, E.: Ehe und Scheidung auf österreichisch, neuberarbeitete Auflage, Wien, Juridica-Verlag GmbH, 1999, str. 122 - 132

³⁰⁵ Ochranu dětí na té nejzákladnější úrovni upravují mezinárodněprávní dokumenty a úmluvy: Všeobecná deklarace lidských práv, 1948, usnesení DE01/48, Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen - CEDAW, 1979 (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 62/1987 Sb.), Úmluva o právech dítěte, 1989 (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.), Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech, 1966 (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 120/1976 Sb.) s tím, že podrobnější seznam mezinárodních závazků využitelných v boji proti domácímu násilí lze nalézt např. na www.feminismus.cz/dokumenty_institute.shtml. Ochranu rodičovství, rodiny a dětí ze strany státu potom výslovně zakotvuje i čl. 32 - Listiny základních práv a svobod.

Předním hlediskem sociálně-právní ochrany jsou klíčové pojmy „zájem a blaho dítěte“³⁰⁶.

Zastáváme názor, že význam tohoto zákona pro ochranu dětí nacházejících se v rodinách postižených domácím násilím, není za současného stavu právní praxe v těchto případech doceněn. Do péče orgánu sociálně-právní ochrany (dále též jen „OSPOD“) totiž náleží především ty děti, jejichž výchova je vážně narušena nebo ohrožena. Domníváme se, že v situaci, kdy dítě vyrůstá v atmosféře fyzického či enormního psychického násilí, je jeho výchova narušena vždy.³⁰⁷ Při výkladu tohoto zákona je třeba uvědomit si, že pasivní postoj pracovníků OSPOD k domácímu násilí ve svém konečném důsledku napomáhá agresorům v pokračování týrání a posiluje předávání negativních vzorců chování z generace na generaci.³⁰⁸

Významnou roli OSPOD z hlediska sledované efektivity vidíme především v případech neshody rodičů o podstatných věcech týkajících se dítěte a při úpravě poměru dětí, jejichž rodiče spolu nežijí. Počet nezletilých dětí, které jsou svědky domácího násilí je alarmující. Výzkum STEM v roce 2001 konstatoval, že v 84 % domácností, kde dochází k domácímu násilí, žijí děti. V 64 % jsou tyto děti přímými svědky násilí mezi partnery.³⁰⁹ Tyto děti tak trpí tak stejně, jako by samy byly týrány. Během dětství trpí úzkostmi, nespavostí, zvýšenou bážlivostí nebo naopak agresivitou, zaostalostí. Zvyšuje se také pravděpodobnost, že se chlapi budou ve svých partnerských vztazích dopouštět násilí a dívky se stávat oběťmi. Děti z rodin, kde se vyskytuje domácí násilí, se naučí akceptovat, že domácí násilí je jediným legitimním prostředkem disciplíny, že ti co vás milují vás bijí.

Násilí v rodinách poškozuje děti na celý život více než všechna genetická poškození obecně.³¹⁰

³⁰⁶ Více např. Hanzová, M. - Nykodým, M. a Kremlíčková, M.: Práva a povinnosti našich dětí, první vydání, Praha, Victoria publishing, Praha, 1995; Prokop, M. - Huňková, M. - Jelinková, R. a Rezková, A.: Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí, první vydání, Brno, Ekologický právní servis, 2000 apod.

³⁰⁷ Dlužno podotknout, že jsme v praxi nejednou zažily případ, že právě pracovníce OSPOD byly samy oběťmi velmi intenzivního domácího násilí.

³⁰⁸ Podrobně k tématu následku domácího násilí na děti např. Davis, L. a Carlson, B.: Observation of Spouse Abuse: What Happens to the Children?, Journal of Interpersonal Violence, 1987, No 2 (3), str. 178-191, Vaničková, E.: Násilí v rodině. Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, první vydání, Praha, Univerzita Karlova 1995 apod.

³⁰⁹ Statistické šetření STEM pro Bílý kruh bezpečí, Praha, 2001

³¹⁰ Podrobněji Koukolík, F., Dřtilová, J.: Zlo na každý den, první vydání, Praha, Galen, 2001, str. 395 a násl.

Zaměstnanci OSPOD mají právo v souvislosti s plněním svých úkolů navštěvovat dítě a rodinu v místě, kde žije, a dále zjišťovat ve školském či zdravotnickém zařízení, jak rodiče o dítě pečují. Přitom jsou oprávněni, je-li to potřeba pro účely ochrany práv dítěte, pořídit obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy dítěte a prostředí, v němž se dítě zdržuje.

V současné době, kdy není jasně stanoveno, že mezi děti demonstrativně uvedenými v ustanovení § 6 zákona o sociálně-právní ochraně dětí náleží i děti žijící v rodinách postižených domácím násilím, je často zpochybňována možnost intervence státu do soukromí takových rodin. Legitimita oprávnění zásahu státu do rodiny ohrožené domácím násilím však vychází podle našeho názoru z existence odpovědnosti státu vůči ochraně dětí domácími násilím ohrožených na zdravém vývoji. Hranice ohrožení zájmu dítěte je zároveň i stanovením hranice možností takové státní intervence.

Domníváme se, že v případech domácího násilí v rodinách, kde jsou přítomny nezletilé děti, dochází k ohrožení čtyř základních práv dítěte, tak jak byla formulována v Úmluvě o právech dítěte z roku 1989 (sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.), a to práva na přežití, práva na rozvoj, práva na ochranu a práva na participaci.

V souladu s čl. 19 výše citované úmluvy spočívajícím v zakotvení nároku dětí na ochranu před jakýmkoliv tělesným nebo duševním násilím a zneužíváním potom zdravotnická komise Rady Evropy zformulovala znaky a kritéria syndromu CAN (child abuse and neglect), tzn. syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Syndrom CAN je multifaktorálním společenským patologickým jevem, přičemž obsah tohoto termínu je třeba vnímat mnohem širěji, než je současné trestně právní uchopení ochrany dětí před týráním. Syndrom CAN je členěn na tělesné týrání, pohlavní zneužívání, psychické týrání (duševní a citové), zanedbávání (tedy pasivní týrání), podávání alkoholu, drog, léků, systémové týrání. Syndrom CAN rovná se tedy jakákoliv nenadhodná, vědomá či nevědomá aktivita rodiče, vychovatele, nebo jiné osoby vůči dítěti v dané společnosti nepřijatelná nebo odmítaná, která poškozuje tělesný, duševní i společenský vývoj dítěte, popřípadě způsobuje smrt.³¹¹

Z hlediska zkoumané efektivity se v tomto kontextu patří dále dodat, že v ČR nejsou děti z rodin ohrožených domácím násilím ani nijak zvláštně (rozuměno z titulu, že v jejich rodině dochází k domácímu násilí) sledovány.

³¹¹ Informace získána z: Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (CAN: child abuse and neglect), Liga lidských práv, 2002, dosud nepublikovaný materiál; dále např. <http://kompas.webpark.sk/Can.html>, Vaničková, E.: Násilí v rodině. Syndrom zneužívaného a zanedbávaného dítěte, první vydání, Praha, Univerzita Karlova, 1995

Police ČR zasahující proti atakům v rámci domácího násilí nemá stanovenou specifickou povinnost v těchto případech OSPOD informovat.

3.7 Efektivnost dalších právních možností

Jak již bylo uvedeno výše, mnoho z obětí domácího násilí žije ve faktické ekonomické nedostatečnosti. Jedná se např. o ženy s nezletilými dětmi, jejichž otec neplní vyživovací povinnost, ženy na rodičovské dovolené nebo i ženy žijící v manželství, v němž však jejich manžel vůči nim neplní vyživovací povinnost.

Základní předpisy pro hmotné zabezpečení takových osob jsou zákon č. 463/1991 Sb., o životním minimu, v aktuálním znění (dále jen „zákon o životním minimu“), zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, v aktuálním znění (dále jen „zákon o státní sociální podpoře“), a zákon č. 482/1991 Sb., o sociální potřebnosti, v aktuálním znění (dále jen „zákon o sociální potřebnosti“).

Podle § 5 zákona o sociální potřebnosti lze poskytnout příspěvek na výživu dítěte. Tato dávka je určena sociálně potřebnému nezaopatřenému dítěti, ke kterému povinná osoba nežijící s dítětem ve společné domácnosti neplní vyživovací povinnost stanovenou jí rozhodnutím soudu, popř. vyživovací povinnost plní, ale v nižší než stanovené výši. Příspěvek na výživu se poskytuje ve výši stanoveného výživného, nejvýše však ve výši rozdílu mezi příjmem dítěte a jeho životním minimem.

Podle zákona č. 209/1997 Sb., o poskytování peněžité pomoci obětem násilné trestné činnosti, v aktuálním znění (dále jen „zákon o poskytnutí peněžité pomoci obětem“) mohou žádat o **finanční pomoc od státu oběti násilné trestné činnosti**. Tato pomoc spočívá v poskytnutí jednorázové peněžité částky určené k překlenutí zhoršené sociální situace, kterou způsobil oběti trestný čin. Orgány činné v trestním řízení jsou povinny poučit oběť o podmínkách poskytnutí takové pomoci.

Stran situace obětí domácího násilí jsou však důležitá zejména ta ustanovení zákona o poskytnutí peněžité pomoci, která stanovují nemožnost poskytnout předmětnou pomoc v případě, že nebyl dán souhlas k trestnímu stíhání pachatele trestného činu, je-li tento souhlas podmínkou zahájení trestního stíhání nebo pokračování v něm (srovnej ustanovení § 163 trestního řádu), anebo vzala-li oběť takový souhlas zpět nebo neposkytla orgánům činným v trestním řízení potřebnou součinnost zejména tím, že bez zbytečného odkladu

nepodala oznámení o trestném činu, v souvislosti s nímž požaduje náhradu škody, nebo jako svědek v trestním řízení využila s odvoláním na svůj poměr k pachateli práva odepřít výpověď. Celková výše bodového ohodnocení oběti za bolest musí dosáhnout alespoň 100 bodů.³¹²

Finanční pomoc je přiznávána na podkladě žádosti o poskytnutí pomoci, kterou je třeba podat u Ministerstva spravedlnosti ČR nejpozději do jednoho roku ode dne, kdy se oběť dozvěděla o škodě způsobené trestným činem. Hodnoceno z hlediska efektivnosti je pomoc poskytovaná podle tohoto zákona však v současné době pro většinu obětí domácího násilí nedostupná. Domníváme se, že dokud nebude finanční pomoc obětem domácího násilí do zákona o poskytnutí peněžité pomoci obětem věleňena přímo, spadá pod jeho ustanovení jen minimální procento z celkového počtu obětí domácího násilí poškozených některým z trestných činů v jeho rámci.³¹³

3.8 Stručný přehled nejzásadnějších legislativních podnětů v boji proti domácímu násilí v ČR od roku 1995 do roku 2004 a zhodnocení jejich efektivnosti

Jednotná definice pojmu „domácí násilí“ v českém právním řádu dosud neexistuje. Komplexní právní úprava, která by ošetřovala ochranu osob spojených mezi sebou navzájem v intimním vztahu před domácím násilím v ČR nebyla do dnešních dnů vytvořena.

Ovšem na druhou stranu se rozhodně nedá říci, že by se v ČR neobjevily žádné pokusy a zrealizované kroky na cestě k legislativní úpravě domácího násilí. Za výchozí pro svůj rozbor jsme si zvolily rok 1995, kdy byl podán v ČR pravděpodobně vůbec první podnět zohledňující specifika domácího násilí, který usiloval o začlenění jeho specifické úpravy do trestního zákona,

³¹² Bodové ohodnocení je stanoveno na pokladě ustanovení § 2 a 3, § 7 odst. 1 a příloh vyhlášky Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva spravedlnosti, Státního úřadu sociálního zabezpečení a Ústřední rady odborů č. 440/2001 Sb., o odškodňování bolestí a ztížení společenského uplatnění, v aktuálním znění.

³¹³ Možnost finanční pomoci zakotvenou v tomto zákoně však využívá obecně jen velmi málo obětí násilné trestné činnosti. Například ode dne účinnosti předmětného zákona tj. ode dne 1. 1. 1998 do dne 7. 3. 2001 o ni požádalo pouze 343 poškozených. Přitom jen za období od 1. 1. 2000 až do 1. 12. 2000 bylo spácháno celkem 250 vražd a více než 20.000 dalších násilných trestných činů. Důvodem tak malého zájmu ze strany obětí o předmětnou pomoc je podle mého názoru jen velmi chabá informovanost a rovněž absence poučení stran orgánů činných v trestním řízení o tomto. Více např. Vlastní zpráva: Oběti domácího násilí nežádají odškodnění, Právo ze dne 7. 3. 2001, str. 6